

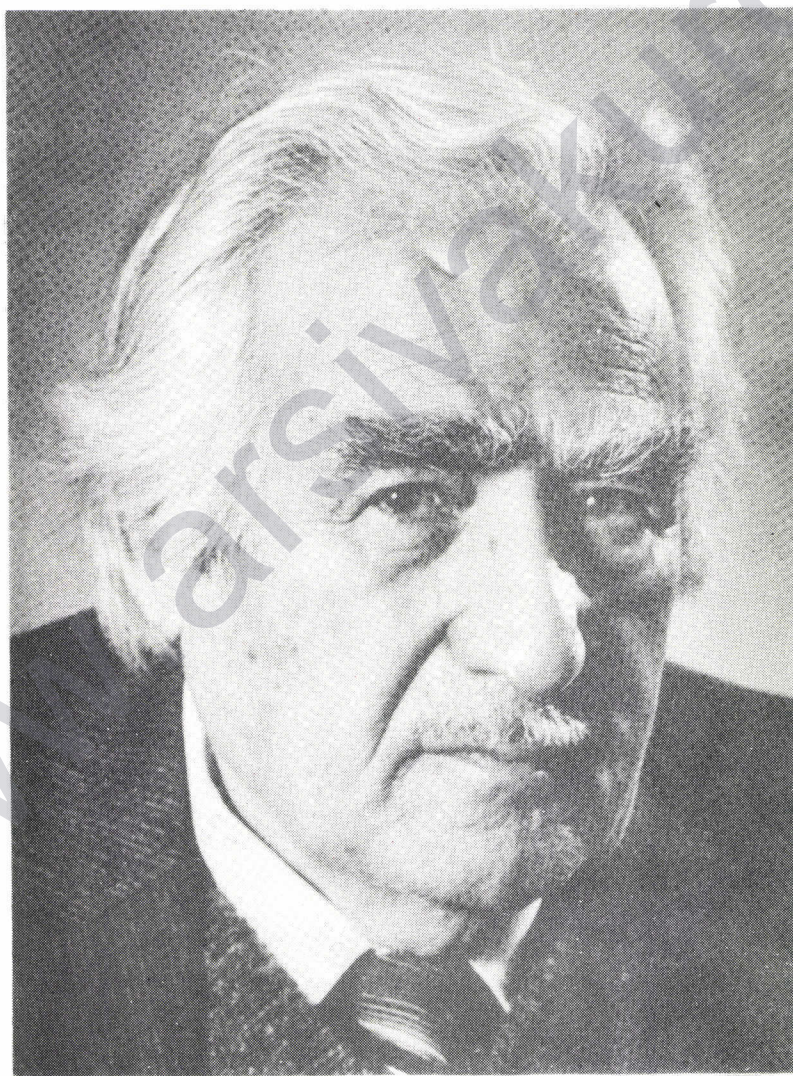

TEKOŞER

Hejmar 26

Kanûn 1984

revue trimestrielle

driemaandelijks blad

TÊKOŞER: KOVARA TÊKOŞER, YEKÎTIYA KARKER Û XWENDEKARÊN KURD LI BELÇIKA

NAVNIŞAN: TÊKOŞER
B.P. 33
1730 ZELLIK
BELGIQUE

BUHA: 40 F.B., 2 IM, 6 FF.

ABONETÎ: 160 F.B.

N° BANKÊ: 426-3144071-85
K. B.
BELGIQUE

BERPIRSIYAR: M. Nezih YALÇIN

KOMÎTA NIVÎSKARIYÊ: Ahmed, Derwêş, Pervîn, Yalçin

KARÊN TEKNÎKÎ: Pascale DESRUMAUX

TÊDAYÎ

DIVÊ KU EM NIVÎSKARAN BIGHÎNIN	Dr. Poloço	R. 3
CIGERXWÎN ÇÛ DILOVANIYÊ	Mihdî	R. 4
COGRAFYA KURDISTANÊ DI ANSİKLOPÊDIYA ISLAMÊ DE		R. 6
STRANEK GELERÎ: XERABO		R. 12
DEPREMA ERZURÛMÊ	Bira	R. 13
TÊGIHEŞTINA ÇÎROKÊN GEL	Torî	R. 15
INLEYEREK AKIYOR DICLE ILE FIRAT	Bira	R. 19
KURDISTAN, ÇEND NOT LI SER JÎNA ABORÎ Û ÇANDÎ	Pervîn	R. 21
XEWNA NE BI XÊR	Firat Cewerî	R. 23
DÎROKA KURD Û KURDISTAN	Derwêş	R. 24
HEVPEYVÎNEK BI DR. QASIMLO RE		R. 26
KONSERA KURDÎ-TIRKÎ LI BRUKSEL		R. 28
BRÛKSEL'DE KÛRT-TÛRK KONSERI		R. 29
SERBUHURIYEK BI YILMAZ GÛNEY RE	Torî	R. 30
XEBATA ME		R. 32
KUŞTINA KARKERÊN KURD Û TIRK LI FRANSA		R. 33
TÊKOŞER'DEN HABERLER		R. 34
AVRUPAYA DINI GOÇ	Yalçin	R. 35
HEVPEYVÎNEK	Derwêş	R. 36

DIVÊ KU EM NIVÎSKARAN BÎGHÎNÎN

Dr. Poloço

Dibe ku ev sernava jorîn pirsinan di serê hinan de bihêle. Ew karin wilo bipirsin: "Ma ku nivîskar tunebin, emê çawan nivîskaran bighînin û derbixînin?". Rast e, divê ku tiştêk di ortê de hebe, ku mirov karibe wî tiştî bi pêş de bibe û bighîne. Lê ê me, me heya bi niha guh nedaye vê yekê han. Xort ji nav me derketine, nivîsîne, kal bûne û mirine jî, me bi qasî qirşekî guh neda ye wan, pişt-girtiya wan nekirine û ew her bi serê wan û bi tenê hiştine. Ji dêlva ku em piştgirtî û alîkariya wan bikin, me dev avêtiye wan û ew nebaş nîşan dane. Hîn jî çend heb ji xortên me yên wê demê dijîn. Van xortên me yên wê demê, ku niha kalbûne û li bendî mirina xwe rawestane, gelo ku bimirin û ji nav me bar bikin, ka ewê ji me re çî bihêlin? Ka wan bi çendan roman, çîrok, piyes û hwd... nivîsîn? An ku romaneke me ya edebî, ku em karibin bidine ber romanên cîhanî, heye? An çend çîrokên me yên edebî, ku em karibin pê qayîşê bi çîrokên cîhanê re bikîşînin, hene? No, yê min ez heya bi niha tiştêkî welê nabînim. Ez romaneke welê ku xwendevanên biyanî karibin pê me û jiyana me nas bikin, nabînim. Çima? Ma qey em kurd kêmf xelkê ne? Ma qey mêjiyê me weke yê xelkê bi pêş neketiye? Belê, em weke wan in û mêjiyê me jî weke yê wan bi pêş ketiye. Lê çima em dom bi nivîsandinê nakin û weke xelkê bi dehan, bi bîstan pirtûkên hêja û bi naverok li dû xwe nahêlin? Gelo ev sûcê kê ye? Sûcê nivîskarên me ne, sûcê gel e, sûcê ronakbîrê me ne, sûcê grûp û partiyên me ne, an jî sûcê dijminên me ne? Tu bêjî nebêjî sûcê mezin yê dijmin e. Lê grûp û partiyên me jî di vê de ne bê sûc in.

Em veşerî ser nivîskarên me yên xort, yên dema Hawarê. Ku em li peyaki nola N. Zaza û Osman Sebrî xwedî derketibûna, dê rewşa wan niha çibiwa? Ew kabîliyeta ku di xortaniya wan de bi wan re hebû, dê niha çiqasî bi pêş ketibiwana? Bi a min ku xwediyên wan hebiwana alîkarî bi wan hatibiwa kirin, xatirê wan hati-biwa girtin, kezeba wan nehati-biwa reşkirin, reklam û propaganda wan hatibiwa kirin, navê wan dê niha di rex navên nivîskarên dinyayê de bi-

hata dîtin. Bi qasî ku em niha jî ber wan serbilind in, emê deh qatan serbilindtir bibiwana.

Divê ku em li nivîskarên xwe xwedî derkevin. Em ji her alî de alîkariya wan bikin. Em pirtûkên wan çap bikin û belav bikin. Alîkariya wan ya diravînin bikin, moral bidine wan, propaganda wan bikin û wan bi gel bidine naskirin. Gava ku em vê yekê han ji wan re bikin, ez bawer im ku ewê ji dil û giyan binivîsin, bi gel re bibin yek û dê edebiyateke me ya hêja û nemir derkeve meydanê. Emê bi vî awayî nivîskarên hêja, ku karibin qayîşê bi nivîskarên dinyayê re bikîşînin, ji nav xwe derbixînin. Di vir de çend gotinên Lenî di derheqa edebiyatê de, hate bîra min. Nivîskarekî bi navê Aleksander Serafimoviç rojekê dihare mala Lenî ku wî ziyaret bike. Piştî ku hebekî dipeyivin û sohbetê dikin, Lenî jê dipirse:

- Tu vê demê li ser tiştêkî dixebitî?

Serafimoviç:

- Niha nivîsandin zor e, dema tevgerêke xurt e.

Lenî:

- Erê, niha li welatê me dema tevgerêke xurt e. Lê hun nivîskar divê ku karkeran hînî xebatên xwe yên edebî bikin. Ji bo vê yekê divê ku hun pir bixebitin. Her destpêkirineke karkeran fî biçûk divê ku hun karkerî mezin bibînin. Di kovara we de nivîsên karkeran jî çap dibin?

- Ne zêde, Vladimir Iliç. Divê ku em kêmasiya kultur û zanebûna wan jî bidine ber çavan.

Lenî bi rûkenî lê nihêrî û got:

- Lê xem nake. Ewê hînî nivîsandinê bibin û ewê edebiyateke me ya hêja û nemir pêk bê.

Lenî bi xwe pir guh dida huner û edebiyatê. Wî rola huner û edebiyatê di têkoşîna gelê Êrîs de, roleke mezin didft. Wî bi xwe edebiyat dixwend û têkiliyê xwe qet ji nivîskaran nedibirî. Di nameyên xwe de, yên ku ji nivîskaran re şandiye, di civat û civînan de her qala girîngbûn û hêjabûna edebiyat û hunerê kiriye.

CIGERXWÎN ÇÛ DÎLOVANIYÊ

Mihdî

Şervanê gelê kurd, Cigerxwîn, di roja 22yê Cotmehê, saet 03.00 de, li Swêdê, bajarê Stokholmê, çû dilovaniyê

Ji bo taziya wî, di sisiyê meha Mijdarê, roja Şemiyê, saet 12 de, di salona Tensta de, li Stokholmê, gelek kes hati bûn. Nûnerê Têkoşer jî amade bû. Di saet 12.30 de, cenaza Seyda hat anîn û herkes ji bo wî rabû piya. Piştî çend deqqan, gelek silavname ku rêxistin û merivên naskirî şandî bûn hatin xwendin. Paşê, lawê wî li ser jîna bavê xwe peyivî û nûnerên Federasyona Kurdên Swêdê û P.S.K.S. (partiyek li Kurdistanê Sûriyê) axaft.

Li dawiyê, hemî kes, yek bi yek, cenaza Seyda Cigerxwîn silav kir, berê ku wê bibin meydana balefiran.

Roja Yekşemê, 4ê meha Mijdarê, cenaza wî, li ser daxwaziya wî, hat şandin bajarê Qamişlî, li Kurdistanê Sûriyê.

Navê Cigerxwîn ê rast Şêxmûsê Hesen e. Ew di sala 1903 de, li Kurdistanê Bakur (Tirkîyê), gundê Hesarê, qeza Kercosê, hati bû dinê. Ew yanzde salî bû dema ku çû Kurdistanê Sûriyê, bajarê Amûdê. Li wê derê, piştî xwendina xwe, bû mele. Lê meletiya wî pîr ne kişand. Wî jî meletiyê zû berda û dest bi cotkariyê kir.

Şêxmûs hîn xort bû, lê wî di xortaniya xwe de, weka gelek zarokên Kurdan, gelek zorî û xizani (feqîrî) dîti bû, gund û bajarên Kurdistanê Tirkîyê, Îranê û Iraqê geriya bû. Kurdistanê Kurdan, Kurdistanê perçeperçe, anî bû ber çavên xwe. Dêrê gel, dêrê welêt, dil û hinavê wî dişewitandin. Ji sedema vî derdî, wî navê xwe kiri bû Cigerxwîn û bû bû mezintirînê helbestvanên gelê yê welêt. Cigerxwîn biryar stendi bû ku heta mirina xwe xizmeta gelê xwe bike. Loma wî, heta dawiya temenê (emr) xwe, di her warî de nivîsî bû: helbest, rêziman, dîrok, nivîsarên siyasi

Ji bo ku Cigerxwîn jî nav gel derketi bû û derd û kulên wî baş zanî bû, wî bi zimanê gelê xwe dinivîsî û bangî wî dikir ku hişyar bibe, rabe piya û bibe yek. Li gora zanîna me, heta nuha heft dîwanên wî yê çapkirî hene û helbestên wî îro li çar aliyên Kurdistanê, di bajar û gundan de, di devê mezinan, xortan û zarokan de ne. Hîn gelek eserên wî yê ne çapkirî jî hene.

Di sala 1927 de, wî di weşana "Xoybûn" de cih girt. Ew rêxistinê yek jî rêxistinên gelê kurd ên yekemîn bû. Piştî çend salan, di 1930 de, Cigerxwîn û çend xortên welatparêz bi Celadet Bedir Xan re kovara HAWARÊ weşand. Ev kovara giranbuha jî sala 1932 heta 1935 û jî 1941 heta 1943 (57 hejmar), bi tîpên latînî derket û li ser ziman û bêjeya kurdî tesfîreke pîr mezî kir.

Cigerxwîn pîr caran sergom bû bû û reviya bû welatên din. Bi salan li Libnanê bi dizî ma. Berî 1971, wî di şoreşa Kurdistanê Iraqê de cih girt. Di sala 1971 de, gava ku Kurdan mafê otonomiyê stand, wî li zanîngeha mezin a Baxdayê mamostatiya ziman û bêjeya kurdî kir.

Di sala 1979 de, Cigerxwîn iltica kir Swêdê û li wira jîn û xebata xwe heta dawiyê ajot. Berpirsiyarên hikûmeta Swêdê jê pirsîn: "Çima te di vî emrî de welatê xwe berda û tu hatî van deran?". Bersiva Cigerxwîn ev bû: "Ez zanim ku li vê derê ezê bi serbestî karibim bi zimanê xwe bixwînim û binivîsim, bê ku kesek were mala min û pirtûkê min bibe û bişewitîne".

Kîme ez ?

Kurdê Kurdistan

Tev Şoreş û volqan

Tev dînamêtîm

Agir û pêtîm

Sorim wek etûn

Agir giha qepsûn

Gava biteqim

Dinya dihejî

Ev pêt û agir

Dijmin dikuji

Kîme ez ?

Ezim rojhilat

Tev birc û kelat

Tev bajar û gund

Tev zinar û lat

Ji destê dijmin :

Dijminê xwînwar

Xurt û koledar

Ji rom, ji fireng

Di rojên pir teng

Bi kuştin û ceng

Parast, parast

Parast min ev rojhilat

Kîme ez ?

Rojhilatê nêzik

Rojhilatê navî

Ev bajar û gund

Ev bej û avî

Ket bin destê min

Pî da ser dijmin

Min bi ceng û şer

Zanîn û hiner

Pîştî wî şikand

Serî lê gerand

Ez bûm padîşah

Xurt û serbilind

Ketin destê min ta sînorê Hind

Kîme ez ?

Cigerxwîn

KÎME EZ

DÎWANA.. III

.. 1973

COGRAFYA KURDISTANÊ

DI ANSÎKLOPÊDIYA ÎSLAMÊ DE ★

- I

1. TABYET

Çiya

Bi awakî giştî, Kurdistan welatekî çiyayên bilind e. Heykela wî, di perça wî ya tirkî de, ji zincîrên Torosê Rojavayê yê cihê ava bûye. Ev zincîr, pîrr zû, ji keviyên (kenarên) Deryayê Sipî, nêzîkî Xelcê Iskenderonê, dest bi xuyakirinê dîkin, û di pêşiyê de, ber bi Rojhilata Bakur bilind dibin. Li Bakurê Maraşê, ew çeçelekê ava dîkin. Xêza vê çeçelê ya jorîn ji destpêka çiyayên Engîrek û Nuruhakê (3090 m) dizîvîre, bi çiyayê Akra dewam dike, digihêje zincîrên çiyayên Munzur (3088m), Mercan û Kargaparaz (3.388 m.), û paşê xwar dibe, xwe bi zincîra çiyayî ya Aras digre û di dawiyê de digihêje sîstema Araratê.

Ji destpêka rîya me de, zincîreke duyemîn, weka nîvhiweke ku pîrr baş baş xuya ye, ji Başûrê Malatyê diçe, bi çiyayên Maden, serên Haçreş (2689 m.) û Sasûn (2.590 m.), li Başûrê Mûşê, dewam dike, û di bilindbûna xwe de, bi çiyayên Bitlis û Hekkarî (3.630 m.) û bi çiyayê Çilo ku bi serê Reşko (4.170 m.) diqede, diçe Başûrê gola Wanê.

Di nav bera van her du xêzan de, mersefa ku jê re mersefa Ermenî gotine û ku bilindbûna wê ji 1500-1000 m. nizimtir nabe cih digre. Ji xwe, zincîrên ku di dirêjayiya (paralêl) kenarê Bakurê ne, weka çiyayên Çakmakê, di sewiyeke bilind de dimînin. Û li Başûrê Erzurûmê jî, sîstema burkanî (volkanî) ya çiyayê Palendöken (3.124 m.) û li Başûrê wî tevayîya çiyayên Bingol û Şerafeddin û ber bi Rojhilatê bêtir, bilindiyên Tuncelî, ev kela tabîî ya Dersîmê ava dîkin. Di vê kîtla zinaran de, weka Krîstal, çemê Feratê newalên kûr kolaye, û çiyayên bi kêlekên dijwar ji van maşzerên ku meriv nikare bigihêje wan re awayên pîrr ecêb dîdin. Lê, deştên xweşikên dewlemend heta Bakurê Malatyê (915 m.), Roj-

hilata Başûrê Elazîgê (1.020 m.) û Bakurê Mûşê (1.500 m.) dirêj dibin. Li dirêjayiya vê birîna anatolî, gelek hejanên erdê (zelzele) navçeyê dihejînin û pîrr zerer tînin. Em hejanên Erzincanê, di 1939 de, ku 25.000 mirî çêkirin, ên ji wan siviktir, ên Varto di 1966, û Bingolê û Gencê di 1971 de, bînin bîra we.

Li başûrê xwarbûna Torosê, navçeyên firehên pan ên Adiyaman, Urfa (550 m.), Diyarbekrê (650 m.), ji nişka ve, bi xwarbûna 3.000 m., ber bi Mêzopotamyê peya dibin, lê çend cihên bilind jî dihêlin, weka serê burkanî yê çiyayê Karaca (1.915 m.) û zincîra Tûr Abdîn ku ji Mêrdînê (1.130 m) dirêj dibe û li Rojhilatê xwe bi çiyayên pîrr bilintir ên Herakol (2.943 m.) û Cûdî (2.089 m.) digre.

Li Rojhilata dûrtirîn û bêtir li Bakurê, nuqta paldana çiyayê Agirî (Ararat) ê mezin (5.165 m.) û a Agiriyê piçûk (3.925 m.) weka mihwera sîstemeke çiyayîyeke nuh tê dîtin. Bi rastî, ji vê navendê, gelek nuqte derdikevin û, li Bakurê bi zincîra Tendureka pîrr mezin (3.313 m.) û a Ala Dag (3.255 m.), li Rojhilatê, bi çiyayên Kuh (2.850 m.), Mengene (3.610 m.) û Ispiriz (3.537 m.), û li Başûrê, bi çiyayê Vaviran (3.550m) û zincîra Şatak, dora gola Wanê digirin. Ji xeynî her du Agiriyên ku sedema damezrana wan kelanên burkanîyên pîrr kevn e, du burkanên naskirî li ser gola Wanê hene: li Bakurê, Sîpan (nêzîkî 4.434 m.) û xasma çiyayê Nemrûd ku kêleka wî ya bilintirîn digihêje 3.140 m. û ku firehbûna serê wî yê burkanî digihêje 6.400 m., û di hundurê wî de goleke bi ava xweş û ku bilindbûna wê digihêje 2.552 m. Hemî ev navçeyên Başûrê gola Wanê ku bilindbûna wê bi xwe digihêje 1.720 m., bi tevayîya xwe perça rûniştina Kurdên Tirkiyê a bilintirîn e.

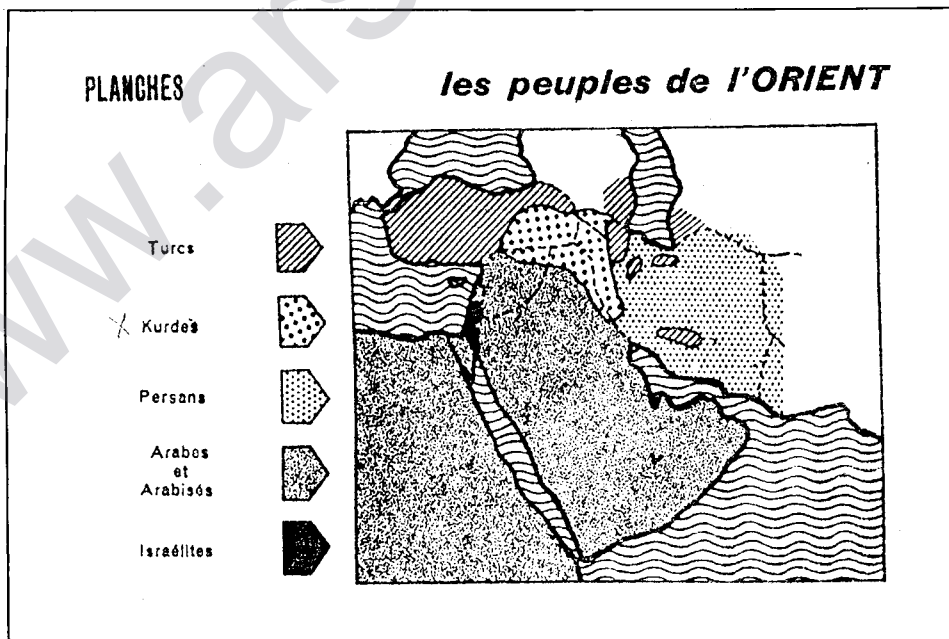
★ Encyclopédie de l'islam (çapa nû), 1981, Tom V, rûpel 443-446, Paris, Editions G.-P. Maisonneuve & Larose.
Wergerandin: fransîzî-kurdî: Pervîn.

Ji alfkî din jî, zincîrên çiyayên din jî xwe girêdidin Agirî; ew berê xwe, rast bi rast, didin Bakur-Başûrê, nav bera golên Wanê û Urmiyê, û bi vî awayî, Kurdîstana Tirkîyê ji Kurdîstana Îranê vediqetînin. Piştî ku ew xwe digihênin girêka pîrr dijwar, ku meriv nikare hilkişê wê, ya navçeya Harkî-Oramar, ew ber bi Rojavaya Başûrê xwe xwar dikin û bi vî awayî zincîra mezina Zagrosê ava dikin. Ev zincîr, bi tevayîyeke xêzîne "paralêl", perçeyên Kurdîstanê, bi pareke mezina, ava dike: aliyên wê yê Rojhilatê li Îranê û yê Rojavayê li Iraqê. Weka ku C.J. Edmonds nîşan dide, her gav ne hêsan e ku meriv navekî ji herkes re naskirî bide zincîrên cihê, ji bo ku navên wan li gora cihên ku nûçedan tê de ne diguherin: ev yan ew kêleka çiyê, nêzikî serfkî çiyê, gelf yan gundekî naskirîtir û yan goreke (mezal) şêxekî binav û deng.

Li Îranê, zincîrên ku dû hev de derin û ku berê xwe didin Rojavaya Bakur-Rojhilata Başûrê hene. Gelek şaxên wan yê bi rêzên paralêl jî hene. Em, di riya xwe de, çend serên wan ên bilintirîn nîşan bidin: Dalenpar (3.748 m.), li nivê sêkuçka sê sînoran: ên tirkî, iraqî û îranî; Spîraz, Kandîl yan Kogîz (3.782 m.), Galala (3.364 m.); ber bi Rojhilatê bêtir, Çehel Çeşme (çil kanî) (3.416 m.) ku keleke avê ya Kurdîstana Îra-

nê ya rast e; ber bi Başûrê bêtir, zincîra Hawraman (3.216 m.) û a Cîlo ku bilindbûna wê ya navîn 3.500 m. ye, heta çiyayên Lûrîstanê û Puştî Kuh.

Li aliyê Iraqê, li Başûrê sînorê tirkî, bi dewama zincîrên çiyayê Cûdî, Seman û Cîlo, lê di eynî zemanî de jî bi nizimbûneke nerm, ber bi deştên Mêzopotamya, nav bera Dicle û Zabê Mezin, zincîrên Bêxaîr, Matîna û Gara, û nêzikî sînorê Îranê, piştî Zabê, çiyayên Serî Korawa (3.603 m.), Dolareş (3.449 m.) û Xuwarabtê (3168 m.) hene. Di vî navçeya Bradostê de, eger zincîrên sînorî bilind bin jî, weka çiyayê Halgurd (4.013 m.), ew gava ku ji deştan nêzik dibin nizm dibin. Bi vî awayî, bilindbûna çiyayê Handrîn li Rojhilata Başûrê Rawendûzê bi tenê 2.793 m. ye. Gava ku meriv tavil Zabê Piçûk dibihure, Zincîr, bi paralêl, ji hestiyê piştî Zagrosê dirêj dibin. Di xêza Kurakaw-Gocar-Kurkur-Asîs de gelek serî, di nav bera 2.950 û 1.960 m. de, hene. Xêzeke din, Azmir-Karasîrd, ji ya din nizmtir e: di nav bera 1.870 û 1.608 m. Lê, li Rojavaya Bakurê Sileymaniyê, serê bilind ê Pîra Magrun (3.183 m.) xuya dibe. Zincîreke dawîn û paralêl, Bingîrd-Beranan, cardin çend sed metre nizm dibe (nav bera 1.739 û 1.477 m.). Ber bi Rojhilatê bêtir, zincîra dirêj a Kara Dag (Çiyayê Reş) (1.378-2.017 m.),

Wêne: Pierre RONDOT, Destin du Proche-Orient, r.271, 1959

ê bi geliyên cihê, ji vira û şûn de welatê bilind ê deştan vediqetîne. Ev deşt, bê manf, ber bi Altun Köprü, Kerkûk û Tawk dirêj dibin, û ber bi Rojhilatê bêtir, çiyayên Hamrîn (1.640 m.) dora van deştan digrin û wan radiwestînin. Ey çiya berê xwe didin Rojhilata Başûr-Rojavaya Bakurê û çemên Diyala, Sirwan û, li dawiyê, Feratê, nêzîkî gihaştina Zabê Piçûk, dibuhurin.

Li ser de jî, pêwîst e em çiyayê Sincar ku yezîdiyên ku Kurdên rast in tê de rûdinên nîşan bidin, herçend e perçekirina idariya nuh a Iraqê wî li derveyî Kurdistanê dihêle. Ev zincîra ku dirêjbûna wê 60 km, firehbûna wê 15 km, û bilindbûna wê nêzîkî 1.600 m. ye, li Mêzopotamyê, li Rojavaya Mûsilê û di eynî dereca firehbûna wê de cih stendiye.

Çem

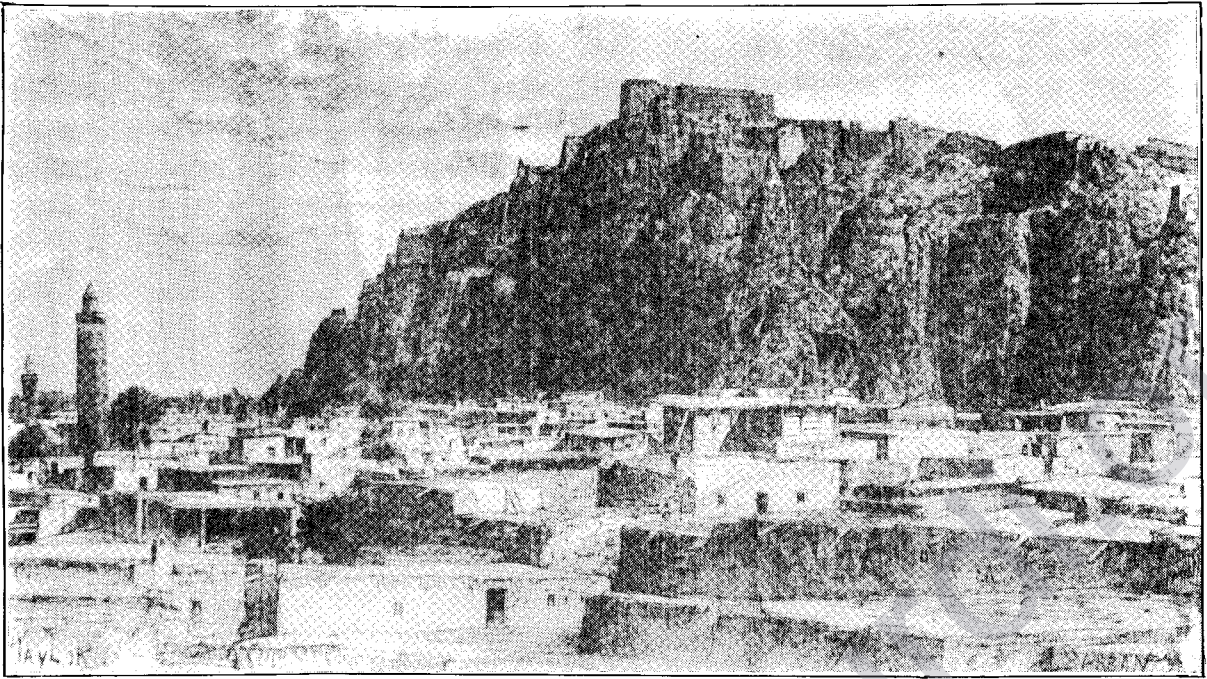
Eger Kurdistan welatekî pirr çiyayî be jî, ew bi awakî zengîn ji aliyê gelek kaniyên zelal, riyên avê û çemên rast tê av dan.

Em di destpêkê de Aras nîşan bidin. Ew kaniya xwe ji hundurê Kurdistanê, ji mersefa Bingolê, Hezar Gol, ji nav bera Dicle û Feratê, distîne. Lê, di eksê van her du çemên ku ber bi Rojavaya Başûrê diçin, ew, di destpêkê de, ber bi Bakurê diçe, paşê ber bi Rojhilatê xwar dibe û derbas dibe Ermenistana Sovyêtî.

Her du çemên mezinên ku menzera wan pirr xweş e, ewê, bi hêzanî, ji Kurdistanê derbas bibin: Ferat ji du milên bingehî ku dora navçeyêke fireheke kurdî digrin ava bûye; şaxa jorîn, Kara Su (450 km), di destpêkê de, ji gelek kaniyên ku ji çiyayê Dumlu hatine ava bûye; paşê, ew di deşta Erzurûmê de diçe. Li wira, ew kaniyên ku li çiyayê Çoruh dipijiqîn distîne, ruyê xwe dide Rojavayê, di geliyên teng de, Erzincanê av dide, ber bi Başûrê xwar dibe û, bi awakî ne muntezem, weka maran, diçe her alî, Kemahê av dide, derbas dibe Kemalîyê, li her der, li çiyayên ku rîya wî digrin dikeve, ji bo ku hinek li Başûrê Ergilê bigihêje şaxa xwe ya jêrîn, ango Murad Su (650 km) ku kaniya xwe ji Bakurê gola Wanê, li piyê çiyayên burkanî yên Ala Dag û Tendurek distîne; Murad Su hinek hildikişe Bakurê, derbas dibe Diyadîn û Karakose, ji nuh de diçe Başûrê û Tutak û Malazgirt av dide, û paşê, her gav weka maran, derbas di-

be Bakurê Mûşê, av dide Genc, Palo û Pertek, ji bo ku, di dawiyê de, li Başûrê Kebanê, bigihêje şaxa jorîn. Ji nuha û pê de, her du mil Feratê bi xwe ava dikin. Şaxa sereke (bi tenê) a giring a keviya rastê ya Kara Su Tohma Su ye (194 km) û ew digihêje Bakurê Malatyê û paşê diçe derveyê Kurdistanê. Lê, Murad Su gelek şaxên wî hene ku, weka Perî Su (235 km), bi şaxên xwe yên piçûk, dora Kurdistanê bi carek digrin; tu gund tu car ji rîyê avê pirr dîr namîne.

Dicle, çema mezina din a navçeyê (1.718 km), di rîya xwe ya jorîn de Kurdistanê av dide. Ew kaniya xwe ji navçeya gola Hezarê, li Bakurê çiyayên Maden, distîne û di dirêjahiya 300 km de, li Kurdistanê Tirkîyê, bajarên ku di dîroka kurdî de binav û deng in: Erganî, Diyarbekir, Hasankeyf û Cizre, av dide. Gelek şaxên wî, hemî li çepê wî: Anbar, Batman, Gurza û, bi hêzanî, Botan (226 km) welêt dewlemend dikin. Ew sînora Iraqê, li pêş-Xabûrê, derbas dibe û li wira digihêje şaxa xwe, Xabûr, ku şaxa wî ya piçûk, Hazil, Zaxo baş av dide. Li wira, şebekeke çemên xweşik ava dibe. Hemî şaxên Dicle ne, lê çemên rast in. Di destpêkê de, Zabê Mezin (392 km) ku kaniya xwe ji Tirkîyê, çiyayê Mergenê, di nav golên Wan û Rezayê, distîne. Ew Culamarg, paşê, li Iraqê, navçeyên Zibar û Barzan av dide. Yek ji şaxên wî jî bajarê Rawendûz ê pirr xweşik av dide. Ew, piştî 45 km ji Başûrê Mawşilê digihêje Dicle. Zabê Piçûk (400 km) kaniya wî li Îranê ye, nêzîkî Lahîcanê, welatê golan. Şaxên wî pirr in, li Îranê û li Iraqê. Piştî ku ew Taktak û Altun Kopru av dide, digihêje Dicle. Di rîya wî ya jêrîn de, li Dukanê, barajeke pirr mezin ku hêza wê 7 milyon m³ û aqara wê 50 km² ye, di sala 1958 de qediya. Amanca avakirina wê, di destpêkê de ava Dicle ku carina bilindbûna wê pirr bi tehlike ye muntazam kirin bû. Lê, li ser de jî, avdana nêzîkî 350.000 hêktar erd bû. Fabriqêke hîdro-elektrîkeke giring bi hêza 200.000 kw, li navçeya Çamçamalê, heyê û tê gotin ku ew ji navçeyên kurdî yên Iraqê re otonomiya wan a ênerjiyê dide. Adhaym (230 km) ku ji nêzîkî Bazyanê tê, bi şaxên xwe yên cihê Kerkûk, Dakuk Tuz û Xurmatu av dide û berê ku xwe bavêje Dicle, 30 km li Başûrê Baxdayê, ji çiyayên Hamrînê derbas dibe. Di dawiyê de, Diyala (386 km) ku kaniya xwe ji çiyayên sînora Irak û Îranê distîne

Wêne: Wan. Elisée RECLUS, Géographie Universelle, r.373, 1884

hêye; li Iraqê, kaniya wî ya bingehî Tancarû, ku deşta Şehrezorê av dide, ye, û li Îranê, kaniya Sîrwan ku li Lûrîstanê çêbûye ye. Li Iraqê, piştî Derbendî Xan ku tê de barajeke mezin ku ji bo avdanê hatiye ava kirin, ev her du şax Diyala ava dikin. Diyala jî nêzîkî Başûrê Baxdayê xwe davêje nav Diclê.

Kurdîstana Îranê jî jê gelek çemên ku pirr ji wan kaniya xwe ji Çihil Çeşme (Çil Kanî), çiyakî mezin (2085 m) li welatê Mukrî, distînin, derbas dibin. Nîşandana Kezel Uzun ku şaxên wî yê cihê hemî welatê Ardelanê av didin bes e. Ji xeynî wî jî Cagatu (240 km) û Tatahu xwe davêjin nav gola Rezayê.

Weka çiyân, çemên Kurdîstanê karin, li gora navçeya ku jê derbas dibin, navê xwe biguherînin. Gelek riyên avê jî navê gundê bingehî ku jê derbas dibin distînin.

Gol

Li Kurdîstanê çend gol jî hene. Mezintirîna wan gola Wanê ye. Bilindbûna wê 1.700 m. û aqara wê 3.700 m² ye. Ava wê şor e, ji sedema barajeke burkanî ku li keviyên wê karbonat û sulfatê soda datîne. Tê de celebekî tenê yê masiyan, "inci baligi" ê mezin û ku rengê wan diguhere, tê girtin. Li Bakurê gola Wanê, gola Nazik û li Rojhilata Bakurê Wanê, gola Er-

cek, hene. Li Bakurê bêtir, gola Balîk, li Rojhilata Karakose hêye. Li kaniyên Diclê, li Rojavaya Bakurê Maden, gola Hazara kûr û a ku aqara wê nêzîkî 50 km² ye hêye. Ava wê şor e û jê masî "yilan baligi" tê girtin. Li Îranê, em karin gola Urmiyê ku gelheyên kurd li dora wê dijîn nîşan bidin. Ev ji gola Wanê firehtir e (5.700 km²), dirêjbûna wê 130 km û di hin cihan de firehbûna wê 40 km ye; ew jî Deryayê Mirî şortir e; tu masî nikare tê de bijî. Ji wira ne dûr û li Başûrê, du golên piçûk, Gola Sor û Deryaçefî Kopf, hene. Li sfînora Iraqê, li Rojavaya Marivan û li Rojhilata Başûrê Penciwînê, gola Zrêbar hêye. Li Kurdîstana Iraqê tu gol tu nene.

İklîm

Ji sedema bilindbûna Kurdîstanê, iklîma wê dijwar e. Berf serên çiyayên bilind, bi mehan, digre. Helanbûna wê li gora navçeyan diguhere. Di deştan de, ketina baranên di nav bera 200 û 400 mm. ye, lê, li mersefan yan di nav bera zincîrên çiyayên cihê de, ev kûrbûn digihêje 700-2000 mm û heta 3000 mm. Di geliyên Kurdîstana navîn de, iklîm kit'eyî (continental) e û heta bêav e. Carina, çend meh bê dilopeke av derbas dibin.

Weka iklîmê, dereca germbûnê jî pirr diguhere. Ew, li Karakose, li Bakurê, di zivîstanê de, kare bikeve

-30/35° û li Başûrê, li Kermanshahê, kare hilkişê +35/45°. Li Kurdîstana Îranê ku iklîma wê kit'eyî û hişk e, ferqa dereca germbûn û sarbûnê pîrr mezin e: -22° û +32°. Bi awakî giştî, dereca germbûna kêlekên Zagrosê yê Rojhilatê ji kêlekên Rojavayê çêtir e: li Senna, di meha çilê de -15° û di meha temmûzê de +41,8° ye; li Kerkûkê +14,5° û +43° ye. Li Rojavayê bêtir, di çile û temmûzê de, li Malatyê: -1,5° û +26,5°; li Urfê: +4,5° û +32°; li Diyarbekrê: +2,5° û +31°; li Wanê: -3,5° û +22,5°.

2. TABIETA KU DÎJÎ

Şînayî

Iklîma Kurdîstanê çiqas hişk be jî, ew ne çol e û çiyayên wê bi zozan û şînayî, geliyên wê bi daristan û mêrgên ku hemî, di beharê de, bi gulên rengareng xemilfne hatine girtin. Bi vî awayî, li Kurdîstana Tirkîyê 10 mîlyon hêktar daristan, li Kurdîstana Îranê 4 mîlyon û li Kurdîstana Iraqê 1.720.000 mîlyon hene. Ji wan jî 50 km² ên darên çam in. Dara berû ku jê 15 celeb hatine jîmartin giringtirîna daran e. Ew, he-ta di bilîndiya 2.700 m. pîrr tê dîtin. Piştî wê, çam û darên dinên lihev badayî tî. Ji xwe, daristan ne her gav asê û tarî ne. Pîrr daran, ew weka erdên tenha ku tê de darên guhîj hene ne. Darên bi û bi hêzanî ên spîndar li keviyên avan pîrr in.

Li çiya, zozanên havîniyên bilind bi kîlometran dirêj dibin û tê de keriyên bizin û mêşin diçêrin. Li her der, giyayên hov ên ku tî xwarin û ku şivanên piçûk li wan digerin û giyayên besît û tabîî ku jî-nên pîr bi gelek hurmet diçinin hene. Çiqas gul hene ku, di beharê de, her perçeke erd bi awakî dewlemend digrin û ku zengîniya wan meriv pîrr şaş dike û bîna wan wî serxweş dike. Ev şînayî hemî jî me re naskirî ye, ji bo ku celebên wê li Ewropa hene, û merivên ku li Kurdîstanê geriyane navên wan gotine (nîşe: C.J. Rich, cild I, rûpel 284; Bishop, c. I, r. 290-1, 343, c.II, r. 12, 14, 115; Lynch, c. I, r. 181, 190-1, c. II, r. 208, 248, 253, 256, 265, 268, 269, 303, 362, 369, 239, 241, 242, 382; Fr. Stark, r. 257, 273, 330; Hamilton, r. 141-3; Balsan,).

Ziraet

Birek bitênê ji erdên kurdî ku tî

ajotin bi maddên çandinê û zad tî nixumandin (girtin). Eger li Tirkîyê 25 mîlyon hêktar erdên zirafê hebin, bitênê 30% jî wan tî çandin û ji wan 30% jî 1/3 her sal beyar (bê çandin) dimîne (Esenkova, r.108). Li Kurdîstana Îranê, ji 5 mîlyon hêktar erdên çandinê, 24% hatine çandin û 16% bê çandin mane (Qasimlo, r. 90). Li qezayên Kurdîstana Iraqê yê cihê û ku aqara wan a çandinê nêzîkî 8 mîlyon hêktar e, 1/4 tî çandin (Xosbak, r.43). Li gel vê qasê, çandîna toş li Kurdîstanê, bi pareke baş, dikeve abora wan welatan: 15% li Tirkîyê, 35% li Îranê, li Iraqê 50% jî genim û 15% jî ceh (Qasimlo, r.89, N°6). Li ser de jî, çandîna birincî ji Iraqê re 1/3ê produksyona (ûrûn) wê dide. Li ba wan maddên zirafê yê xwarinê, pembû û pincar ku nuh ketine ziraetê karekî baş tînin. Tutunê çêtirîn e Tirkîyê û Iraqê li Kurdîstanê tî çandin. û Kurdîstana Iraqê nêzîkî tevayîya vî tutunî dide Iraqê (Xosbak, r.45; Durra, 1963, r.226; 1966, r.245). Eger tîrî li gelek deran, li Tirkîyê, Iraqê û Iranê şîn dibe, ew bitênê li Kurdîstanê, li ser giran pîrr şîn dibe; li Iraqê, 12 mîlyon şîtil hene (Vernier, r.468), û celebên tîrî pîrr û cihê ne (navên wan di Hawarê, N° 34, r.8; Wahby, Rêzîman, r.148 de hene). Hin jî wan jî bo amadekirina mewjînan ku di xwarinê de pîrr tî bi kar anîn tî hiştin. Darên meywan (fêkiyan) jî li Kurdîstanê pîrr in: hinar, şeftalî, sêv, hijîr, zerdalî, gwîzên sedansalî. Çandîna şînayîyê pêş de diçe, li dora gundan û heta li çiyên ku li ser wan Kurd, bexçevanê bijîr, benên ku bi dîwarên piçûk hatine girtin ava dike, ji bo ku tu perçeke erdê çandinê hunda nebe. Ji xeynî şînayîyên ku li Ewropa pîrr hene, bi hêzanî pîvazê ku hemî Kurd jê gelek hez dikin û çend şînayîyên weka zebes, xiyar, gundor, balîcanê reş, bamyâ, îsot û xesê ku yezîdî jê nefret dikin tî çandin.

Lawîr

Li Kurdîstanê, lawîrên hov hunda ne bûne. Di sedsala 19a de, hîn jî şêr hebûn; eger ew fro ne mabin jî, pi-ling hîn hene. Hirçên ku li Nebirnao, li Başûrê Wanê, ji wan re "maseke tije xwarin, ji hezîranê heta îlonê" (Balsan, r.229) heye pîrr in; xînzîrên hov, li Bingolê pîrr in (di 1939 de, di sê mehan de, 1200 hatin kuştin) (Balsan, r.90-1) û 55 di careke tenê de, di 1963 de, li

Barzan hatin şerjêkirin. Gur, torîk, rovf û keftar gelek caran ji gundan nêzik dibin. Lawirên din jî hene ku ji wan re hov dibêjin, lê ku goşt naxun. Ew, yan ji bo goştê wan, weka pezkoviyan û yan jî ji bo şabûnê (kêfê), weka kiroşkên hov û kiroşk, tên nêçîr kirin. Jûjiyên ku tên xwarin, weka ku filleyên navçeyê ji wan re ewha dibêjin, sihorên sivik û lawirên dinên piçûk ku kurkê wan pîr xweşik e (bi fransîzî: martres, zibelînes; bi tirkî: zerdeva, samur) û ku ji bo kurkên wan tên kuştin hene. Ji bo vê yekê, pêwîst e em şaş nebin ku Kurd ji roja çêbûna xwe nêçîrvan e. Teyr jî pîr in. Çiyayên bilind teyrê bazê biheybet dihewînin. Çem û kanî ordek û (sarcelles: bagirtlak û bécassines: su çullugu) dikişînin. Di 1972 de, 500.000 ordek li ser gola Rizayê zivistanê derbas kirin û zikê xwe bi celebên kurmên biqalik (crustacés: kabuklular) ku tê de dikelin têr kirin, û di eynî demî de, gola Wanê gelek binên (pêlicans: kaşîkçîkuşu) dihewand (J. Vieillard, le Monde, 13.J.73). Bilbil, leylek û quling di tabfetê û di stranên kurdî de jî hene. Tiwîlk û kevok, bi hezaran, şkeftên ku nayên jimartin û çiyân. bê rawestan, îşgal dikin. Kew û susk çivîkên nêçîrê yê çêtirîn in. Masî di çemên ava hênîk û zelal de pîr in. Lê, ne her gav hêsan e ku meriv wan nas bike û ji wan re nav bide. Di Zabê de, masîkî qelew ku fille jê re dibêjin "masiyê Tobî" û ku dirêjbûna wî du metre ye û tama wî pîr xweş e heye. Wêneke wî di Hamilton, r.32-33 de heye. Li ba van lawirên zerîf, pêwîst e meriv bala xwe bide marên piçûk, lê bi jar, dûpişkên zer yan reş ku vedana wan kare meriv, bi hêzanî zarokên pîr piçûk, bîkuje. Lê marmarok, gungumok û kîso bê zerrer in. Lê, di beharê de, meriv ji mêşan, kelmêşan û kêçan ku belakî rast in ditirse. Mêşa hunguv jî vedide, lê hunguveke hov û pîr xweş dide.

Li ba van lawirên ku bi serbestî dijîn, li Kurdistanê gelek lawirên ku meriv ji bo menfeeta xwe xwedî dike hene. Ev xwedîkirin ji demên pîr kevn dewam dike (Ch. A. Reed, Animal domestication in the Prehistoric Near East, Braidwood. Prehistoric investigations in Iraqî Kurdistan, Chicago 1961, 119-45). Bi rastî, Kurdistan welatekî xwedîkirinê ye: pez, bizin, çêlek û gamêş, ji xeynî şîr, rûn, penîr û goşt, çerm, kurk, hûr, qiloç didin. Çerm û hiri-

yên wan ji bo çêkirina cil, sol, kulav bi kêr tînin û karekî aboriyekî rast tînin. Di 1957 de, li navçeyên kurdî yê Tirkiyê, 17.662.332 pez û 4.176.016 bizin, ango 1/4 ji tevayiya xwedîkirina lawiran li Tirkiyê; û 2.240.825 çêlek, ango 1/6, hebûn. Gelek gamêş jî hene (Balsan, r.128). Li wilayetên kurdî yê Iraqê, 1.674.912 pez, ango 2/3 ji xwedîkirina lawiran li Iraqê, 2.234.238 bizin (2/3), 226.858 çêlek (1/3) û 4.287 gamêş (1/10) hene. Ji xeynî xwedîkirina mezin a lawiran ji aliyê koçeran (li Îranê, ew nivê "produksyonê: ürûn" ava dike; Stauffer, r.291), her malf kerîkî wê yê piçûk ê çend mî yan bizin (4 heta 8) heye (Stauffer, 290). Gundên kurdî yê Iraqê ku Barth (r. 19) li ser wan lêgerînekê çêkiriye, hîn dewlementir in. Her malf çend mirîşkên wê jî hene. Celebên cihê yê pezên bi dûveke qelew û yê bizinên bi mûyên dirêj hene. Ew malên (hebûnên) çavekirî yê şivanên ku seneta xwe baş zanin in. Di jîna rojî (her roj) de, lawirên dinên pîr pêwîst jî tên xwedî kirin. Li ba Kurdên Iraqê, meriv 22.289 hesp (1/7), 52.336 bergîl (nêzikî tevayiya yê Iraqê), 130.804 ker (1/3; Xosbak, r.52) dibîne. Em seyên (kûçîk) şivanên kurd ku cinsê wan xurt e û ku meriv ji wan ditirse (Balsan, r.236) ji bîr nekin. Bi taybetî, li Kurdistanê ne xinzîr û ne kiroşk tên xwedî kirin (Arnab, suppl.).

Binerd

Binerdê Kurdistanê, bi dewlemendiya xwe, ji sererdê, bi şînayî û lawirên xwe, ne kêmtir e. Lê, heta nûha, dewlemendiya wî bi dereceke ne kafi hatin bi kar anîn. Komir li navçeya Maden, Kigi, Kemah û Xarpûtê, ku ew li wira tê derxistin (di 1970 de, çend hezar ton) pîr e; li Zaxo, li Kurdistana Iraqê, ew nayê derxistin. Li nêzikî Sileymaniyê, kevirê kilsê tê traştin (şkenandin) û derxistin, û li Sar Çinar fabriqeke çimento, ji sala 1958, 350 ton çimento di rojê de çêdike. Li Sincar, Şayxan û Tuz-Xurmatu, depoyên xweyê xam tînin bi kar anîn. Li navçeya Senna, li Amadia, kibritê ditînin û Polonî dixwazin jê, di salê de 250.000 ton, li Mişrak, li Bakurê Kurdistana Iraqê, derxînin. Hesin li Kurdistanê ne kême û ew tê derxistin (1.600.000 ton di 1960 de, li Maden). Lê, depoyên xamên hesin ên pîr dewlemend, bi hêzanî li navçeya Rawendûz û Sileymaniyê, tînin bi kar

STRANEK GELERÎ: XERABO

- II -

Min di bazê dila barê xwe bar dike, berê xwe dide aşê mala Hacı Sendî e.

Tu li wê newalê timam bigere, tu li heft seriya bigere, tu çavki di wan de nabîne.

Min di mîrata çapê li arvanê bazê dilê min dixîne.

Heft çap û nîva ji arvanê bazê dilê mi hiltîne.

Daweta min û Xerabê bi tenê sala vê salê nêv çî li dar dimîne.

Xerabê mi xeyidî ji gundiya, ji maliya.

Mi di da ser rêka Omeriya,

Minê digo: "Ezê rabim, ban kim heval û hogir û hemşeriya,

Bila herin, xelkê delal vegefnin bi kef û eşq û laqirdiya,

Bila Xwedê teala biqedîne miradê miradxwaza û dilketiya,

Bila miradê min û Xerabê mi bimîne heya koçerê me vegefnin ji deşta Mûşê, rûnin akinciya.

Xerabo, dîno, Xerabê xelkê,

Te bêjin ziravo, bi terha benikê,

Dilkê min û bejna zirav di hev hebû çî kula go ketiye mala xelkê.

Xerabo, dîno, mala bavê keleşgewra mi li wê çivê, li wê ewcê, li wê zikakê, li wê fitlekê,

Te meşqazê, meşqetikê, meşordekê,

Heçiyê xortê go bi çavê xwe di û bi dilê xwe zewicî, ewê sê roj û sê şevê xwe kuştine ji dinyaê, ji qocê felekê.

Xerabo, dîno, bila li te be, li wî dilî,

Bila li mala hezar û heft sed bavê te be, li wê sewdanê, li wî aqilî.

Çewa te dev ji mi, kihêla serê tewla berda, tuê li bergfla şixulê

Rismiliya û Qibaliya dihesilî.

Mi ji te re ne go: "Di meha biharê, bergfla li şwîna kihêla metewilî!"

Li xûşka mezin binêr, dû re xûşka biçûk ji xwe re werî.

Lawiko, dîno, ezê çî bikim? Sala vê salê, ez bi mêr im, tu bi jin f.

Kul û kederê te gelek in, şak berdane ser vî dilî.

Kul û kedera ji bîra nakim, heya axê mezelan, kêlê di kevirî.

Kul û kederê te pîr bûne, tucar dernakevin ji vî dilî.

Xelkê digo: "Keleşgewra te esmer e û geningwîn e."

Bi xelkê tehl e û bi nevsî ni şêrîn e.

Tu rabe, serê xwe di kulek û şibakê qesrê re biderzîne!

Bila sirî baê Qerejdaxê li ser şêbiskê te ê şê xîne!

Bi ser henarkê rûkê rastê te vegefnê.

Ez dikim herim welatê xerîb û xurbetê, tu kanî ramîsanekê bi mi de, ji boxaza qirikê, ji xanûmanê gerdenê,

Bila kederê ramîsanê te keçikê li welatê xerîb û xurbetê di dilê mi de nemîne.

Wexta Ezraîl dakeve, rûhê mi distîne,

Wê gavê, bila diwanzde mikweta zêdî heqê mi li mi xîne,

Bila heqê ramîsanê keleşgewra mi ji mi hilîne.

Xerabo, Xerabo, Xerabo! Wey li minê, wey li minê,

Çewa fro hatiye cewaba nexêr e ji mi keçike re.

Digo: "Delalê dilê te li welatê xerîb û xurbetê nexweş e, nexweşekî li ber mirinê."

Ezê ji komê pismama ne wêrim herim serêkî bidimê.

Xwezî ji xêra Xwedê re, ezê bîstekekê li tenîştaya Xerabê xwe rûniştama, mayê li hevûdu helal bikira heqê ramîsana, malîfeta derdê dilketinê!

Gelî gundî û malfîno, car û cîrano, hûnê bi qedrê Xwedê kin, mala Xerabê
mi ziyareteke pir evzel e, hûnê bi destê min bigirin
û mi bibîne.

Çi darika di bexçê mala bavê mi de bû, ji gula, ji beybûna xemilandî,
Xerabê mi rahiştî hejkî, lêxistî, timam diweşandî.
Bê lome be, çewa dostikek mero gelik i bedew hebe,
Li çiyakî mîna çiyayê Omeriya be,
Mero dev jê berde, dil pêkeve erebekê, li binê beriya jêrf, û lêvdeqandî!

Xerabo, wile, tu Xerabo,
Malê te pir e, ji canê te re edabo!
Tu bi şexkî diwanzde elmî bo,
Sed werdê te di bêrika mi de bo
Qenyantiya dilê mi bi te nabo!

(Kovara HAWAR N° 38, 1942, rûpel 12-14.
Straneke gelerî ku ji aliyê "TAWÛSPARÊZ",
li ba eşîra Omeriyan, li Mêrdînê, hatiye
bijartin)

DEPREMA ERZURÛMÊ

Bira

Rojek çêle, qeşa û berf diket
Sar û seqem, bayê cemidî dihat
Bû şev, ro çû ava û reş derket

Gundî wê rojê jî ji kar hat û ji hal ket
Têrkirina zarokan û qedandin bi sibet
Lê dîsa nebû zadê zewade û namet

Wextê li ber şivê runişt tev malbet
Di wê kêliyê de xanî hêrivt û erd şikest
Ava sewfla û xwîna insana li hindur lev ket

Ji binê wî xanî yek bi zor derket
Li gund nêrf û jê ma heyret
Û dît bê çend insan bûne ceset

Bo wan şêx melan dikirin kelamet
Bê avdest û bê tehret divan bikin îbadet
Û şîret didan tev tobe bikin cemaet

Ji mij û duxanê, wek rojek dawet
Û digotin ev millet û cihê cehalet
Li gora dinyayê encex ev bibe rîwayet

Êdf ji ber depreman nema taqet
Pir' ji me mirin û gelek ma ne seqet
Wekî din jî her bi feqîrî û sefalet

Encex weha ne li dinyê felaket
Qernê 20 de weha rezalet
Ger li sebebbaran bibarin nalet

TÊGIHEŞTINA ÇÎROKÊN GEL

- III

Torî

DI ÇÎROKAN DE DAXWÎYANA AXA Û AXATÎYÊ

Dema ko me gohdarî li çîrokên xwe kir an xwend, emê bibînin ko gelê me di çîrokên xwe de gelek qala axayê xwe, mîrê xwe û begê xwe kirîye. Ti xweruyik "özellik" nehiştiye di derhekf van kesan de. Pêwanê em wan kesan êdî xweş nas dikin. Bi vê cih danê de nasandina wana ji xwe re kirîyê armanc. Ji alkî din bi vê yekê rista xwe yî civakî didî nasandin. Ev rist weke xelekekê xwe berdaya ser milê gelê me, hişk girêdaye, qet nahêlî ko bitevgerî. Gelê me vê ristê, xweruyîya kesên ko ev rist di destê wan de xweş nasandin e. Divê ko em jî, dîsa bi devê çîrokan wan kesan nas bikin. Weke hozanê şoreşger î hêja Ehmed Arif gotî: "Ev namus e, li kunya me hatîye kolandin. Ev jî sabir, ji jehran hatîye parêzandin. Evan mar û maşot in. Evan jên ko çav berdana nan û girara me. Wana nasbike, nasbike û mazin bibe".

Daxwîyana axatîyê: Axatî pêmayîneke

Nîşe:

Dibê fermanik ji siltanê Osmanî di derheqî Ehmed axayê millî derdikevî. Divê ko Ehmed axa herf heft sala serbazîyê "askerî" ji Tirka ra bikî. Ehmed axa li ber çûyina serbazîyê dizfîvîrî eşra milla.

- Heye ko ez bême kuştin an bi emrê xwedê ez bimirim û nezfîvirim. Va kurê min Bersêl axa li cihê min. Ew qenc, ew xerab bî, divê win wî deynin ser cihê min û axatîyê li we bikî. "Ji çîroka Ehmed axayê millî".

Weke ko di çîrokê de hatî berxistin, axatî pêmayînek e. Ew çiqas bikêrhatî jî bî, li kirina axatîyê ji heft bavê axa çêtir jî bî, gelê me vî cihî nadi kesekî din. Nemasa cihê xwe li wêdê nabînf. Vî karî ji karê xwe cida diarf.

Nîşe:

- Lawo, dibêjî Bersêl axa pîrê. Hege tu ji malaka baş bana, tu kurê Ehmed axayê millî bana, rayik ji mala paşayê millî bi te ra hebana, te destê xwe li me hilnedida. Lê ew dêlika diya te, te ji ber kifjan dar û devîya girtî, tu dirabî vana li me dikî. "Ji çîroka Ehmed axayê millî".

Axatî pevgerêdanîya malbata ye

Nîşe

Dibê wê salê qehtîke giran hat ser koçerên zozana jorîn. Heywanê wana qelîyan, insanê wana ji birçîya telîfîn. Dema berê ko insan dikete tan-gayîyê, çavê wana li yekî digêrî de arkarîyê bidî wana. Ehmed begê, begê koçerê zozana jorîn, xwe li Xalit begê, mîrê deşta Rihayê digrî. Bi hev re heywanê xwe diçêrînin, parîyê nanê xwe li hev leva dikin û derdikevin baharê. Di vê navîyê de Ehmed begê keça xwe Gurca Muşê didî Xalit begê. Li vegera zozana jorîn wê dawata bihate kirin.

Li vegerê êla Ehmed begê liqayî deşteke bixêr û bêr dibî. Konê xwe di-berdin erdê. Nêta wan li vê deştê mayin e. Deşt ya Usif begê, maqulê Homanê ye. Usif begê nahêlî de êl li koza wî deynî. Bi merca dayina Gurcê ençeq wê êl li deştê bimana. Ehmed begê divê ko keça xwe yî bi-dergîstî bidî Usif begê. Pêşî Gurcê, piştra kurê Ehmed begê î biçuk li ber biryara bavê xwe dirabin.

- Berxa minê, dibêjî Gurcê diya wê. Çavê te birijihî, situwê te bişikî. Bavê te Ehmed begê, milukê zozana jorîn, ma zaroke tu van gotin û galgalê bêedebî li ber dibêjî. Ma tu ji bavê xwe binamustirî. Da rabe situwê xwe bişikêne, cilê xwe yî bûkanî li xwe bike, xwe bixemilîne. Xwe berde, rahêje misinê qehwê, here li ber Usif begê, li cihê edebê bira-weste.

Gurcê ser vê gotina diya xwe, situwê xwe xwehr dikî û bi ya dê û bavê xwe dikî. Lê kurê biçûk Heso le ber xwe didî.

- Yabo, dibêjî Heso. Tu xuha min rojekê didî yekî, ji yekî disitênî. Ez kurê te Heso me, birayê biçûk im. Bi navê xwedê ko hate derheqa namûsê, ez tiliha xwe dixim ber çavê xwe, nura xwedê ji çavê xwe dertînim. Ez ti bazarî li ser Gurcê qebul nakim. Min xuha xwe daye Xalit begê, mîrê deşta Rihayê. Kesik ji xeynî Xalit begê ez nahêlim ruwê Gurca Muşê bibinî.

Ehmed begê guh nedaye kurê xwe Heso jî. Keça xwe daye Usif begê. Xaber digihêjî Xalit begê. Xalit begê tevlu sad suwarê xwe tê li ber biryara Ehmed begê dirabî. Ev yek li Heso xweş nayê. Tiştê ko Xalit begê li buwara bavê wî kirî bêedebî qabul dikî. Ew jî ji biryara xwe yî dayî de-vegerî, li gel bavê xwe cihê xwe digrî.

- Yabo, dibêjî Heso. Ne ko Gurca Muşê bêxwedî ye. Ez birayê wê Heso me. Gavanê suwara me. Me soz û qerar, bext û dîn daye Usif begê. Yabo ez nuha xwe jê nasitênim û nadim Xalit begê. Ko Xalit begê û sad bavê wî li ser bin, win mêr bin û mêrê çê bin, winê bên Gurca Muşê ji binê kon derxin.

Dibê ser vê gotinê Xalit begê dirabî Gurcê diravênî. Heso didî pay Xalit begê û sad suwarê wî. Wana di nivê deştê de digerî. Dikevin şerekî giran. Heso her tim li derba kuştina Xalit begê digerî. Lê deştê Xalit begê nagerî de derba kuştinê li Heso bixî. Pêwanê şerê wana dom dikî. Di vê naviyê de dilê Gurcê bi birayê wê diêşî. Ji kuştina birayê xwe ditirşî. Dibakî xulamekî, dişiyênî gel Usif begê, de hawarekê bişiyênî. Usif begê wê rojê di mêhvantiya xalê xwe de ye. Dema ko dibihîzî hawarakê ji xalê xwe disitênî. Diçî bajarê Homanê. Ji wir jî hawareke giran radikî û xwe digihênî hawara Heso. Gurcê dibinî ko hawareke giran li ser Xalit begê de girt. Hingî Gurcê divegerî birayê xwe Heso.

- Heso, dibakî Gurcê. Birawo lo. Min nizanibû wê felek li serê min bigerî. Min digot tu û pismamê xwe Xalit begê heneka dîkin. Min nizanibû wê ev bên serê Xalit begê. Hege tu hawarê nedî Xalit begê haveyna namûsê di serê te de nîne. Te çî li serê me kir malmîrato. Tu dibinî du eşîrê giran xwe kişandine ser Xalit begê. Ma namus di serê te de nema. Pismamê te Xalit begê bitenê ma Heso.

Axa û gundfeyek ji Kurdên Kalbor

Türken, Kurden und Iraner seit dem Altertum
Egon FREIHERR VON EICKSTEDT, Professor der Anthropologie
Stuttgart, 1961

Ser vë galgal û gotinê Gurcê, Heso lingê xwe li hemdanîyê dişidênf û xwe digihênf pismamê xwe Xalit begê. "Ji çfroka Ehmed begê û Xalit begê".

Nîşe

Dibê Îskanê Gulixan çav berda ravandîya Elfiyê Mehmed Seyrê Xatun. Dê Seyrê ji xwe re bisitênf, wê şevê Elfi dikujf. Seyrê ji wir diravî, diçî serê çiyayê Mehdiya. Ji wir xeberê ji birayê xwe Qol Qasim ra dişiyênf.

- Qol Qasimo keko, dibêjî Seyrê xatun. Ez neketim ber hetiket û ruresîya dinyayê. Ez ketim ber Elfi. Elfiyê ko kurapê min û te bu keko. Laşê wî li kelha gomanîyê, di nav lapên dijmin û neyaran de, Qol Qasimo keko li wêdê bêxwedî maye.

Dibê Qol Qasim xwe digihênf kelha Gomanîyê. Bi awakî dibakî Îskanê Gulixan, wîna tênf bin konê xwe. Wîna didf axaftin. Piştra lê dizivirî.

- Heyla min bavê te di qebra reş û tarî de rayandf, dibêjî Qol Qasim. Ji eqlê te weye ko Qol Qasim ji kuştina kurapê xwe bihurtîye. Sabav kurê wî sabavî? Çawa destê te çû yekî weke Elfiyê Mehmed, wî tevnalê xortê. Di xewna şîrîn de kuşt. "Ji çfroka Seyrê".

Axatî hevkarîya tev axa ye

Nîşe

Dibê Qol Qasim kuştina kurapê xwe Elfiyê Mehmed ji Îskanê Gulixan pirsî.

- Êvar bû, dibêjî Îskanê Gulixan. Xortek û qîzek dane devê derf. Min ji wana pirsî. Xort ji min ra got ko eva min ravandf, xuha Qol Qasim e. Min got, malava. Welatê Hesenan û Heyderan û Qol Qasim kirfivê me ye. Em yê hev in. Mêrikê axa hevdu nasnekin jf, her tim yê hev in. Milkê me yê hev in. Min meyzand ko xuha te ravandîye. Min bi sîyasetî mehra wana da kirin. Min wana xiste odekê. Dema ko razihan, min xencera xwe kişand û min wî kuşt. Min divabû ko xuha te li gel xwe bigrim û xeberê bidime te. Lê xuha te xwe li derf xist. Hêj jî nizanîm bê li ku ye. "Ji çfroka Seyrê".

Nîşe

- Derwêşo, dibêjî diya wî Hiznoşê. Imirqesifyo. Ma min negotibû ti carî zirt û porta li xalê xwe Teyarê Qetran meke. Hawara hazar û haftsad malê Êzîdxana. Rabin nama bişiyênin ser eşîrê giran. Namê bişiyênin heta Wêranşehira xopan, ser Îbrahîm paşa, namekê ser Diyarbekrê, ser mala Cemîl paşa, namekê ser Yemenê, ser Fêris begê, namekê heta pişta Bexdayê, ser Hadîyê Dexîl axa, namekê ser Cizêrê, ser mala Bedir Xana. Belkî bicivin li quntara çiyayê Êzîdxan, barstika kurê min Derwêş axa ji destê birayê min Teyarê Qetran derxînin. "Ji çfroka Xezala Kurda".

Nîşe

Dibê Mihemed begê mîrik ji yê Bohta bû. Muso jî yek ji xulamê wî bû. Mihemed begê çavreşayîk avêtibû Muso, kuştina wî dabû ber çavê xwe. Lê destê wî nayê milê Muso de wî bikujf.

Dibê Mihemed begê rabû bakire Zeynal begê, mîrê Muşê, Hecî Ebas, mîrê Kelhapozreşê, Şaqulê Berwarî û tev axa civandin. Tedbîra xwe di oda xwe de danîn, de Muso odê de bikujin. "Ji çfroka Muso".

Nîşe

Dibê Kîkf paşa heft birayê Menca Elfiyê Sêlim axa avêtiye zindana xwîniya. Mencê bi cêrike xwe re diçî gel mazinê eşîrê Kurda, de birayê wêna ji zindanê derxin. Dibê Mencê dêsî diçî gel Hiseyn axa, bavê Siltanê, begê koçerê zozana. Piştra diçî gel Bişarê Kolo, qewalê Êzîdfiya û mazinê heft hazar Êzîdfiya ji wir diçî gel Ferho axa, ferkê Izêr axa.

- Keko Ferho axa, dibêjî Mencê. Min xwe li nav û dengê Ferho axa, ferxê Izêr, beranê zozana, keliha mehkum û xwîniya girtiye. Ez ne ketime ber girtinê. Girtin girtina mêre, qeyd xilxalê şêra ye. Îroj duwazdeh rojin, heft birayê min, ne mêr kuştin, ne mil firandin û ne kerwanê dewletê şelihandin. Ketine zindana bedena bajarê Diyarbekrê. Ez ketim bextê xwedê û te, tê birayên min ji destê Kîkî paşa, ji xwedênenasî derxî. "Ji çîroka Menca Elîyê Sêlim axa".

Bi van nîşa diyare ko axa her tim di hevkarî, piştdayinê de ne. Bi vê hevkarî û piştdayinê rista xwe yî eşîrtiyê heta froy didomênin. De hêj gewîn bibî ji hevkarî û piştdayina dewletê serdest jî di ser ve dixin.

Nîşe

- Ew keça ko te dîtî xuha me ye, got birayê Mencê î mazin. Ma emê bidine yekî jî te çêtir. Tu froy li keliha bedena Diyarbekrê Walî yî. Em mêra bikujin, mila bifirênin, tu karî afwa me bênî. Bi xwedê em nadin yekî jî te çêtir. Emê bidine te. "Ji çîroka Menca Elîyê Sêlim axa".

Daxwîyana axa

Di çîrokên me de tevgerin hene ko gotinên wana jî dilê yekî dixelênin. Lê axa bi hêsayî wana gotine. Dîsa di çîrokan de xedarîn hatine kirin. Ew xedarî enceq li bejn û bala axa tê. Xweruyinin hene em wana di tev axa de dibînin. Gelê me vana gelek xweş û zelal diyar kirin e. De em wana xweş binasin.

Nîşe

Menca Elîyê Sêlim axa xwe li mazinê eşîra girt. De heft birayê wê jî zindanê derxin. Dema ko Hiseyn axa çav li xweşkayî û delalîya Mencê kir, tev rayê bebabîyê jî enîya wî rabûn.

- Xatunê, got Hiseyn axa. Ezê nûha rabim herim, li ser bajarê Diyarbekrê bigrim, bajar di serê Kîkî paşa de bêmim û heft birayê te jî zindanekê berdim. Lê divê tu mehra xwe bi temamî bidî min. "Ji çîroka Menca Elîyê Sêlim axa".

Ser vê gotinê Mencê rabû jî kon derket. Çû gel Bişarê Kolo, qewalê Êzîdiya û mazinê heft hazar Êzîdiya.

- Xatuna min, got Bişarê Kolo. Heft hazar konê Êzîdiya li vir hene. Ezê eşheda her heft hazar kona li ser destê te bêmim. Ezê rabim herim serê Kîkî paşa bêmim, li ber te deynim. Lê divê tu mehra xwe bidî min. "Ji çîroka Menca Elîyê Sêlim axa".

Nîşe

Dibê Elîyê Mehmed keçapa xwe Seyrê xatun ravand, bir kelha Gomanîyê, gel Îskanê Gulfxan. Dema ko Îskanê Gulfxan çav li Seyrê kir, hema çû destê xwe disituwê wê de anî, kaba xwe ser kaba Seyrê danî û dewisand.

- Sê wadê xwedê li vî canî ketibî, got Îskanê Gulfxan di dilê xwe de. Ezê tiştina bêmim serê Elî, vî mêhvanî. Ev goştê berxika, ev goştê nazik jî ku anî li ber koka diranê min danî. Ezê îşev Elîyê Mehmed bikujim. Ezê Seyrê xatun deynim ber vî canî. "Ji çîroka Seyrê".

Nîşe

Dibê dema ko çavê Tahir begê li narenciyê ket, eqil û sewda di serê wî de nama.

- Bi xwedê, dibêjî Tahir begê di dilê xwe de. Ew kaça wî bî, ew buka wî bî, ew jinbira wî bî, ew jina wî bî, ezê jê bisitênim. "Ji çîroka Narenciyê".

Xedarîya axa

Di çîrokên me de xedarîn jî aliyê gelê me hatine diyarkirin ko kirina

wana nayê bira yekî de bikî. Lê axa, mîr û beg van xedarîya kirin e. Ev xedarî de em ruwê axa xweş binasin di çîrokên me de cih girtin e.

Nîşe

Dibê Qol Qasim cezma Îskanê Gulixan ji piyê wî deranî. Destê wî bi duvê haspê ve girêda. Doma sê seata gêra histirîya pê kir. Piştra anî li ber xwe danî. Bi xencerekî çavekî wî deranî. Têra çaroxekê ji pişta situwê wî jêkir. Çengê wî bi saxî şikênand. Ji dilê xwe re wî da bérşûr û xencera. Laşê wî avêt ji kuçik û tajfya ra. Serê wî jêkir danî xurcezîna xwe. Bi vî awayî heyfa kurapê xwe Eliyê Mehmed hilanî. "Ji çîroka Seyrê".

Nîşe

Dibê Eloyê Sêxanî rabû li revê derfîyê odê çalîkîk da kolandin. Hiseynê Gizîr û Mihoyê Qeysanî di wê çalîkê de çikand. Çar pênc kuçik xistine mezelekê. Derî li wana girtin û heft roja nan nedana wana, av şanî wana nedan. Piştî heft roja çiqas pazê jar hebû, gurandin. Ur û pizurê wana avêtin ser serê Hiseynê Gizîr û Mihoyê Qeysanî. Derî li ber kuçika vekirin. Kuçik dema ko çav li wan ur û pizura kirin, êrîşî wana kirin. Dest bi xwarinê kirin. Di vê navfîyê de lêv, guh û bêvilê wana jî xwarin. Serê wana weke du kumika li wir hiştin. Wana di çalîkê de temam kirin. "Ji çîroka Eloyê Şêxanî".

Tirsonekîya axa

Tirsonekî her tim xweruyîyek axa ye. Gelê me ve tirsonekîya axa di çîrokên xwe de xweş diyar kirin e.

Nîşe

- Zarono, got Qol Qasim. Heçî kesê weke Îskanê Gulixan ne, ziravê wana ziravê rêvîya ne. Ko win bêjin wê bi me ra şer bikî, em wî bikujin, an ew hina ji me bikujî, ew nîne. Ko têderxî, wê bikevî qulekê, ko hazar salî em lê bigerin, em wî nabînin. Vêca, divê em bi meçamekî wî bixine destê xwe. Nexwe nakevî destê me". "Ji çîroka Seyrê".

Nîşe

Dibê Evdila begê, birayê şêxê şamara, Ehmed axayê millî di xew de birîndar kirîye, û ravandîya wî Meryem xatûnê ji xwera birîye. Ehmed axa xwe girandê la Evdila begê. Li terş û talanê wî xist. Evdila begê xwe gihand hawara terş û talanê xwe. Evdila begê berî şer di zivirî xulamekî xwe.

- Here bêje wî kesî, got. Hege welatekî ji min dixwazî, ezê bidimê. Bere berê xwe ji ser talanê min bidî alîkî. "Ji çîroka Ehmed axayê millî".

Nîşe

Dibê bezirganê dewletê ji bonî sitandina bêşa êla Emer begê nezîkayî daye êlê. Siyamend büye heza êle, hatiye li tanga rêya bezirgan, serê rima xwe berdaye erdê û berbendî bezirgan rawestîye. Dibê bezirgan ji dûr ve çav li Siyamend kir. Zivirî xulamekî xwe.

- Here meyzê lawo, got bezirgan. Wî siwarîk li rêya me rawestîye. Here gel wî kesî. Hege mêrin kujtibin, jinî ravandibin bi adetê, hatibî dawa tîstekî li me dikî, xelatekê bidîyê. Bere xwe ji rêya me bidî alîkî. "Ji çîroka Siyamend û Xecê".

Em karin van nîşa hêj zêdetir bikin. Gelê me di vê sedemê de jî gelek nîşe diyar kirin e. Bi sadan çîrok ser wana ji me ra hiştin e. Dengbêj, çîrokbêj û tanburvanê me li gotinê girîk bi xwe ve nehiştin e. Lê belê em dibînin ew kez hêj hene û em bi evîna wana, bi tirba bavê wana sund dixwin.

İNLEYEREK AKIYOR DICLE İLE FIRAT

Bira

Ulusların en ileri, çağdaş düzeye vardıkları günümüzde Kürt halkı zorlu bir yaşam svası vermektedir. Acı içinde kıvranan bu halk, ölüm kalım mücadelesi içindedir. Türkiye ve Kuzey Kürdistan'da (T), sefaletin olduğu, enflasyon hızının gün geçtikçe arttığı göz önünde. Halkın ürettiği geçim kaynaklarını, cunta ucuz bir şekilde elinden kaptırdığı gibi, alım gücünden de etmektedir. Kürt halkı, Türk burjuvazisinin fabrika üretimi ayakkabı, şeker, elbise vb. önemli mallarını da alamamaktadır. Hele hele et ve meyve gibi ateş pahası besin maddelerini zor alabilir. Geçim zorluğu, köylere çok şehirlerde görülmektedir. Çünkü emeğini satarak geçimini sağlamaya çalışan işçilerin gelirleri, olsa olsa ev kirası ve bit pazarı'ndan bir kaç parça giyim eşyasına yeter. Köy durumu ise bundan farklı. Kira vermediği gibi, senelik geçim kaynağının çoğunu da kendi üretiyor. Kürdistan'dan bazı bölgelerde köylüler, "Şal û Şapık" denilen giyim elbiselerini de kendileri üretiyor. (Bunu bile Kürt halkına çok bulan Türk devleti, bu elbiselerin yapım ve giyimini yasal olarak yasakladı. Sömürgeci devletin bu kararına uymayan köylülerde cezalandırılıyor.) Kürt halkının senelik geçim kaynağını, kıtlık etini bile hazırladığı ve sakladığı bilinmektedir. Ama, son zamanlarda generaller cuntası işi iyice azıtmışki, askerini Kürdistanın her tarafına, hayatın her alanına saldırtmaya başladı. Öyleki, Türk devleti, Kürdistan'daki insanların ağızlarındaki lokmayıda çok bularak, kuduran it gibi önüne gelen her şeye saldırıyor artık. İçinde bulunduğumuz ayın ilk haftasında, Şehire inen altmış kadar köylü, katır ve atlarına buğday yüklemiş köylülerine dönmekteydiler köylülerde yüksek dağ yamaçlarında olduğundan seneden seneye şehire bir veya iki sefer inen bu insanlara rastlayan Türk askeri, işkence yapıyor ve tutukluyor, bunun yanında buğday yüklerini talan ediyorlar. Tarihte eşine az rastlanır tipten olay ve işin ilginç yanı şu ki mal talanı, insanlara işkence ve tutuklama yetmediği gibi hayvanları da hapis alıyorlar. Yani kısaca söylenirse, Türk devleti, Kürt insanını ve aynı zamanda hayvanını tutuklama insafsızlığındadır. Barbarlığın başka ayrı tarafı varmı acaba?

Şayet generaller cuntasının Hürriyet, Tercüman ve benzeri gazetelerinde böyleleri bir haber yayınlanırsa, hiç şaşmamak

gerekir. "savcı ve hakimler dağlarda yuvalanmış devlet düşmanı teröristlere erzak taşıyan 60 bölücü-komünist at ve katırı idama mahkûm etti." Kürdistan, tüm olarak Türk ordusunun görülmemiş baskısı altındadır. Son zamanlarda yığınla insan göz altına alınıyor, işkence görüyor. Sınır bölgelerinde toplama kampları kurulmuş ve bu kamplarda vahşi bir baskı uygulanıyor. İnsanlarımız zoraki göçe zorlanıyor. Yüz bin insandan fazla bir kitle, yani 53 köy devlet zorlu ile batıya göç etmeye mecbur bırakıldı. Bu 53 köyün insanları kürt oldukları için göçe zorlandı. Başka suçları yoktur. Onların yerine de, yani sınır bölgelerinde Türkiye'nin batısından, Türkiye'ye göç eden "Türk asıllı" göçmenleri, devlete "sadık" insanları veya Afganlı göçmen yerleştirecek, ya da mayın döseyecek.

Bu arada, Kürdistan'da zulmun baş kaleşi durumuna gelen zindan ve hapishanelerdeki tutukluların durumu ne? Türk ordusu, Jirki aşiretinden yığınla insanı meydan işkencesine çekerse, suçsuz çocukların oynadığı o köylere hava saldırısı, evet paraşüt ile ani bir saldırı yaparsa, kürt olmasından başka hiç bir suçu olmayan o zavallılara akla gelmedik işkence yaparsa, Diyarbakır zindanlarındaki Kürt yurtseverlerine, şanlı bir şekilde direnen o militanlara nasıl davranır?

KURDISTAN, ÇEND ABORÎ Û

SEDEMÊN PELIXANDINA GELÊ KURD

1. Sedema aborî

Tevayiya erd û binerdê Kurdistanê pîrr dewlemen e. Ev dewlemendî pîrr cihê ye: petrol, bi hêzanî li Kurdistana Iraqê (Kerkûk û Mûsil), krom, hesin, sifir, komir

Li ser de jî, çiyayên ku piraniya wan bidar in, tevî ziraet û xwedîkirina lawiran, serweteke tabîî ji bo welêt ava dikin.

Li gel vê qasê, welat pîrr xizan (feqîr) e. Her çar hikûmetên Tirkiyê, Îranê, Iraqê û Sûriyê, ji gelek salan de biryar stendine ku vê navçeyê di rewşeke pîrr paşketî de bihêlin. Piraniya van dewlemendiyan ber bi navçeyên cîran ên ne kurd tîn ajotin. Tu infrastruktur ne hatiye ava kirin. Sinaet hema tu neye. Nîşe: karê petrola Kurdistana Iraqê ne ji Kurdan re ye. Xamê hesin ê Divrigi, li Kurdistana Tirkiyê, ber bi senayîên hesiniyên tirk (Eregli, Karabük), li ser Deryayê Reş, tîn ajotin.

Kurdistana mêtîngeheke rast e ku maddeyên wê yê xam û karkerên wê ji aliyê van her çar hikûmetan tîn bi kar kirin.

Bêbextiya Kurdan ew e ku ew ji aliyê welatên ku bi xwe jî ketine bin destên hêzên sermayedar hatine talan kirin. Ev tişt rewşa Kurdan ji ketina wan, rast bi rast, bin destên hêzên mezinên aborî zortir û tevlihev-tir dike.

2. Sedema stratêjîk

Kurdistana di Rojhilata Nêzîk de cihekî stratêjîyêkî pîrr giring stendiye. Ew çaryaneke di nav bera Rojhilat û Rojavayê.

Ji bo vê yekê, serfiraziya serhildaneke kurdî ji bo hêzên mezin pîrr bi tehlike ye, ji bo ku ewê hemî navçeyê tevlihev bike û menfaetên

aborî û leşkerî yê van hêzan biguherîne.

Ji alîkî din jî, ev hêz naxwazin ku pişsa kurdî bi carekê vemire, ji bo ku, gava ku pêwîst bibe, ewê wê di jî dijminên xwe bi kar bînin.

3. Sedema îdêolojîk

Weka di piraniya welatan de, bi hêzanî di Cihana Siyemîn de, serdestên gelê kurd di bin tesfira bermayiyên îdêolojiya sedsala 19a de mane. Imperatorî bû dewleteke navendî. Di vê dewleta navendî de, bitenê çand û îdêolojiya merivên ku di hikmê de ne tîn nas kirin. Etniyên din pêwîst e şexsiyet û çanda xwe nizanibin û xwe tîn bin şovenîzma van nijadparêzan.

4. Sedema taktîkî

Ev zordestî gengaziyeke (wasite) taktîkî ye ji bo ku bala tevayiya xelkê ji pîrsên wî yê aborî û civakî dûr bixin. Bi germkirina merivên nezan dijî Kurdan, bi xurtkirina kîrê û bi danîna veqetandina etnîkî û olî, ev hikûmet digihêjin amancên xwe, ango, ew di hikmê de dimînin û ji xelkê re pîrsên giranên civakî - ji bo demeke kurt - tîn ji bîr kirin.

REWŞA ABORÎ Û CIVAKÎ

LÎ KURDISTANÊ

KURDISTANA TIRKIYÊ

Bi aqareke 230.000 km², Kurdistana Tirkiyê 30% ji axa tevayiya welêt ava dike.

Xwedîkirina lawiran:

Awayê wê kevnar e û ew ji tevayiya fealiyetan şaxeke giring e. Kurdistana Tirkiyê ji Tirkiyê re çêlek, bizin, mî û maddeyên lawirî bi dereca bilintirîn temîn dike.

NOT LI SER JÎNA

ÇANDÎ -III

Pervîn

Çandin:

Pembû, pincar, tutun Ev madde ji bo bazarê tirkî û sînaetê tên çandin.

Serwetên binê erdê:

Fosfat, komir, sifir, hesin, krom, petrol. Bîrên kromê li Maden (li nivê riya Diyarbekir û Elazığê) tên kolandin. Ew ji mezintirînên bîrên cihanê ne. Bikaranîna wan (832.000 ton di 1967 de) firset da Tirkîyê ku di cihanê de bibe "produktor"ê duyemîn (piştî Sovyêtîstanê) ê kromê. Li gora O.C.D.E. Tirkîye, di 1973 de, gihaşt 2 milyon ton û wan bi hêzani ji Emerîka re firot. Xamê hesin li Divriği tê derxistin. Bikaranîna wî digihêje 1,5 milyon ton. Piştî derxistina wî li Kurdistanê, ev xam ber bi senayîên tirkî, li ser Deryayê Reş, tê ajotin. Sifir li Ergani, nêzikî Diyarbekrê, tê derxistin: 1 milyon ton di 1970 de. Petrol: şirketên multinasyonal (Shell, Mobil, B.P.) ku li Kurdistanê Tirkîyê dixebitin her dem digotin ku li wira petrol tu neye. Lê, di salên 60an de şirketa netewiya tirk, T.P.A.O., li Raman, Garzan (Siirt) û Diyarbekrê, petrol dît. Di 1971 de, "produksyon" gihaşt 4 milyon ton.

Riyên stratêjîk:

Ew ji alîkî Tirkîyê, Îranê û Iraqê girêdidin hevdu û ji alîkî din jî qîşleyên leşkerî ku li Kurdistanê bi cih bûne digihênin hevdu. Girintirînên qîşleyên bajarên Kurdistanê (Erzurum, Diyarbekir, Malatya, Elazığ û Van) girêdayî şebeka riyên trênan a tirkî ne (riyên Istanbul-Ankara-Malatya-Diyarbekir-Kurtulan; Van û Ankara-Sivas-Erzurum). Ew xwediyên meydanên balefirên leşkerî û sîvîl in jî.

Sînaet:

Ew, bi piranî, cihên besit ên hunera destî ne: fabriqên sabûn, zeyt, xalîçe, ên paqijkirina şeker (li Elazığ û Malatya), çend fabriqên çimênto (Qars, Erzurum), ên tutun (Bitlis, Malatya), ên qumaş li Diyarbekrê.

Di 1964 de, ji 43.263 şirket, fabriqên piçûk ên destî û atelyeyên Tirkîyê, bitehê 2.427, ango 5,6% (1) li Kurdistanê bûn.

Nisbeta sermaya xusûsî (ne a dewletê) pirr nizm e. Di 1968 de, bi tenê 1,93% ji şirketên bînav (anonymes) li Kurdistanê dixebitîn (2).

Di dawiyê de, em karin bêjin ku pêwendiyên aborî û bazarî nav bera Tirkîyê û Kurdistanê pêwendiyên mêtropol-mêtingeh in, ji bo ku Kurdistanê ji Tirkîyê re xezîneke maddên xam û di eynî zemanî de jî bazareke sereke ji bo çêkirina maddên sînaî ên van maddên xam ava dike.

Sîstema banqî pirr hindik pêş ve ketiye. Di 1965 de, ji 1.981 de, şaxên banqên ku li ser erdê Tirkîyê vebûyî bûn, bi tenê 179, ango 0,9%, li Kurdistanê bûn (3).

Ziraet

Li gel hebûna serwetên tabîî, civaka kurdî paşdemayîtirîna civakên Tirkîyê ye. Ew, di dereca yekemîn de ziraatî ye: 72,2% ji gelhê bi ziraetê mijûr dibe. Sînaet bitenê 5,5% ji gelha "aktîf" distîne. Di bajarên de, Kurd bi ticaretê û bi hunera destî mijûr dibin û di dayirên cihê de kar dikin (4).

Teknîka ziraatî pirr kevnar e, li gel mēkanfzmebûneke piçûk ji 1965 de: 39% ji gîsinên ku li Tirkîyê bi kar

(1) Statîstîka 1964 (bi tirkî), D.I.E. - Ankara

(2) D.D.K.O., weşanên Dava Dosyasi, Komal, Ankara 1975, rûpel 173

(3) (eynî)

(4) jimartina giştî ya gelha 1970 (bi tirkî)

tên û bi tenê 3% ji aletên ziraf li Kurdistanê ne.
Paykirina erd qet ne weka hev e:

ÇÎNÊN GUNDÎ	% JI GELHA GUNDÎ	% JI ERDÊN KU EW KONTROL DIKIN
Gundiyên bê erd	38	-
Xwedyên erdên piçûk (1-50 donim)	45,4	27
Gundiyên dewlemend (51-200 donim)	14,2	40
Axa, şêx, (ji 200 donim bêtir)	2,4	33

Ango, $\frac{6}{10}$ ên xwedyên erd $\frac{3}{4}$ erd stendine, lê 38%ên gundiyan tû erdê wan tu neye.

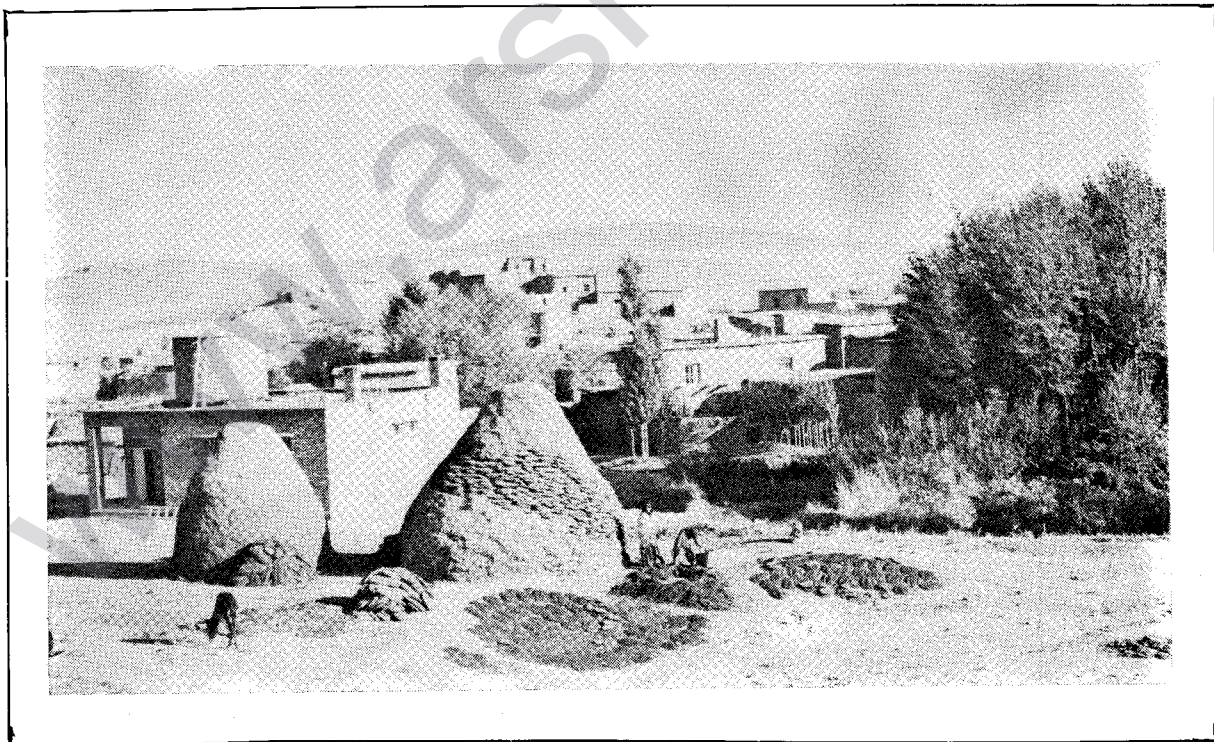
Çîna piçûk a karkeran, 5,5%, xwedyê bext (nesfb) e, ji bo ku ew ji çend zagonên (qanûn) temîna civakî kar dikin. Di salên dawîn de, ev rewş jê re hişyarbûneke piçûkeke çînf da.

Di gundên çiyayî û di nav eşîrên nivkoçer de, gelhe ji quhartina maddên

lawirf li hemberf maddên çêkirf: şekir, çay, mucewher, lîstik û carina jf li hemberf meywe (fêkf) û şînayf (sebbe), dijf.

Dayirên resmî, l%ê gelha aktîf a Kurdistanê, û bi piranî di karên ne baş (nizm) de, bi kar tînin.

Dûmahî heye

XEWNA NE BI XÊR

Firat Cewerî

Bi dengê teqîna tivingan re hişyar bû. Herdu çavên xwe firkanî, ji nav nivînan rabû û bazda hewşê. Gava ku çav li leşkeran ket, dîsan bi paş de baz da hundir.

Jina wî û herdu zarokên wî hîn di xew de bûn. Mêrik çû ber paçê, hêdfî perde da alf û ji der ve nihêrf. Dît ku komek mirov li qadê (meydan, hol) hatine civandin, destên wan li ser serên wan û di nav leşkeran de ne. Mêrik dîsa hêdfî perde weke berê kir û li hundir vegeya.

Jina wî weke ku mirov zixtikan lê bixe ji nav nivînan pêkiya, xwêdana ser çavên xwe paqij kir, bi tirs û bi heyecan ji mêrê xwe re got:
- Min çi xewnek ne bi xêr didît!
Lê xewna xwe ji mêrê xwe re negot.

Mêrik li ber serê wê, li ser tûtikan rûnişt û jê pirsî:
- Xêr e inşaleh, te çi xewn dît?

Jinikê axînek kûr kişand û got:
- Tu bi a min bikî ez nabêjim.

Mêrik îcar hebekî wa bi hêrs got:
- De bêje ha! Xêr e, ma te çi xewn ditiye, ku te evqas xwêdan da ye? Tu hertim xewnên wisa tewlo-mewlo û bi ecêb dibînî. Xwedê zane tu dîsan di ser çiyên miyan re difiriya!

Jinik ji xwêdanê weke ku mirov satilêk av bi ser de birjîne, şil bûbû. Piştî ku bi dawa xwe xwêdana ser çavê xwe paqij kir got:
- Na malxerabo, min dît ku leşkeran tu dikuşt.

Hingî bi yek derbê re çokên mêrik sist bûn, canê wî sar bû û xwêdanek cemidî ew girt. Tevzî li ser tevziyê li dila ket û tirsê mirinê lê peyda bû. Pênc salan xwînî û li çiyên mabû, tu caran tirsên wisa li wî peyda nebûbûn. Dû re bi dengê nîvqurmiçî ji jina xwe re got:
- Ma tu zanî, ku leşkeran girtine ser taxê! Ew li ku bin wextî bigirin ser mala me jî.

Ji tirsan û heyecanan zimanê jinikê negeriya, di cihê xwe de sar ma.

Mêrik dîsan got:
- Keçê, Welleh xewnên te carna rast in! Te wê dema han xewn dît, ku cîranê me Xelo miriyê, sibehê em rabûn, ku ew bi rastî jî miriye. Ev

xewna te jî ne rast be? Welleh ez jî çer vê sibehê çav li wan ketim, tirsê mirinê kete dilê min. Ez bi rastî jî nême kuştin?

Jinikê bi dengê hebekî bilind got:
- Hela hiş be, bila devê te ji xêrê vegere gidî! Ma çi ye tu vê sibehê qala mirina xwe dikî? Ev çi sibehêk ne bi xêr!

Mêrik bersiv neda. Keserek kûr berda û cigarek vexist. Piştî ku hebekî fikirî, ji jinikê re got:
- Rabe zû ji min re qatek kincên xwe derxe, leşker li ku bin wextî bigirin ser me. Welleh ku îcar ez bê me girtin berdana min tune.

Jinik hema zû ji cihê xwe pêkiya û ber bi sindoqa xwe ya kincan çû. Kirasekî dirêj, derpiyek û hubiryek jê derxist û anî danî ber mêrê xwe.

Mêrik qedere deqîqekê li wan kincan nihêrf. Piştî ku cigara xwe di xwêlîdankê de vemirand, dîsa rabû ser xwe, çû hebekî perda pacê da alf û ji der ve nihêrf.

Ew girtînan hîna jî destên wan li ser serên wan û di rêzê de bûn. Leşker tivingên wan di destên wan de bûn û li dora wan bûbûne xelek.

Mêrik perde bi hêrs berda û dageriya hundir. Zû zû ew kincên ku jina wî jê re derxistibû li xwe kir û çû ber neynikê (mirêk) li xwe nihêrf. Piştî dît ku kinc lê tî, jina xwe hemêz kir, zaroka xwe ya di xew de beyî ku hişyar bike maçî kir, rahişt du satilên avê û derket.

Erê kincên jinan li xwe kiribû, lê ji meşa wî dîsan mirov zanibû, ku peya ye. Taxa wan tije leşker bûbûn. Nemaze dora mala wan ji leşkeran mirov nikanibû gava xwe biavêta. Mêrik bi wî awayî di nav leşkeran de derbas bû. Gava ku bi çend gavan ji wan bi dûr ket, hubirya wî ji serî de ket. Ku daqûl (xwe tewand) bû rahêje hubirya xwe, leşkerekî gule ajot ber devê tivinga xwe û got:
- Di cihê xwe de raweste, tev nelive!

Mêrik li peyvên leşker guhdarî nekir, rahişt hubirya xwe û bazda. Du leşkerên din jî gule ajotin ber devê tivingên xwe, ji wî nîşan girtin û

DÎROKA KURD Û KURDISTAN

- VI

Derwêş

Rêwşa Kurdan di dewra Safewîyan de

Ilhanfîyan û Karakoyunluyan hem bi hevra şerr dikir û hem jî dixwest axa Kurdistanê têxin bî hakimiyeta xwe. Dema ku Karakoyunluyan zora Ilhanfîyan birin, êrîşên xwe bir ser navçên Mukrî. Di vê dewrê de pir' keş dey, jî cihê xwe berdan û jî navçê bazdan. Zilm pir' xesar dîda wan.

Hê ev birfînên nuh sax ne bû bûn êrîşên Moxolîyan dest pê kir. Tê murleng gel pir' diêşand. Paş ku wî êrîşên xwe li ser gelên dora Kurdan qedandin, dest bi talana Kurdistanê kir. Navçên Mûsil, Diyarbekr, cizîr û hwd. îşgal kirin. Navçên din jî talan kirin û weha berê xwe da Hekarî û Wanê û bi talanê çû aliyê Kafkasya.

Tê murleng lawê xwe Celaleddîn Mîran Şah wek walîyê Kurdistanê tayîn kir. Lawê wî jî wî bi xwe di aliyê zilmê de ne kêmtir bû. Hinek navçeyên Kurdistanê ku li ber vê hêza biyanî serê xwe hilda bi ser ne ketin. Ji ber vê yekê Tê murleng bi xwe di sala 1401 de veşariya Kurdistanê û qetlî amekê mezin kir. Li Kurdistanê bes navça Bedlîsê jî zilma Tê murleng xelas bû bû. Ev jî, ji ber ku Şerafeddînê Bedlîsî sadiqîya xwe pêşani Tê murleng kiri bû.

Di sala 1405 de Tê murleng dimre. Amirê Karakoyunluyan ku xwe jî tirsî Tê murleng veşarti bû çû ba Şerafeddînê Bedlîsî û arîkarî jê xwest. Wî, li cem arîkarîyê keça xwe jî dayê ku Amirê Karakoyunluyan Yusuf dewleta xwe jî nuh ve saz bike.

Lê di sala 1431 de lawê Tê murleng Şahreh Mîrza dest bi êrîşên li ser Kurdistanê kir. Lê wek her car pir' jî amirên Kurdan çûn ba wî û sadiqîya xwe dan zanîn. Di nav van amiran de, Şerafeddînê Bedlîsî, Amirê Hekarî Ahmed, ê Hasenkêfê Amir Xelîl hebûn.

Di vê navberê de dewleta Akkoyunluyan çê bû. Dewleta Karakoyunluyan xera kir û dest bi şerrê Kurdan kir.

Di demeke kurt de piraniya navçên Kurdistanê îşgal kir û xist bî hakimiyeta xwe. Ne ku hêza hikûmdarê dewleta Akkoyunluyan jî ya Kurdan pir'tir bû. Akkoyunlu yek hêz bûn, lê Kurd parçe parçe bûn. Li hemberê dijmin hevûdu ne digirtin. Uzun Hasan, amirê dewleta Akkoyunluyan merîveki pirr xapnok bû. Wî Kurd pirr bi hêsanî di ber hev da dirakirin û şer' di nav wan de derdixist. Eşîrên Dumilî û Dembilî ku hev pir' êşandin du mîsal in ji bo vê yekê.

Safewî dikevin holê

Paş ku Şah Ismaîl hat serê dewleta Safewîyan dest bi êrîşê Ermenîyan û Akkoyunluyan kir. Bi karakoyunluyan re dostanî girêda ku karibe êrîşên xwe berdewam bike. Li ser cihê ku êrîş dikir, talan û kuştin dibûn. Paş ku Şah Ismaîl navçên Ermenî û ên Akkoyunluyan talan kirin dest bi êrîşên Kurdan kir. Safewî şîfî bûn û jî ber vê yekê jî Kurdan aciz bûn. Zilma ku wan li ser Kurdan dikir jî ya hêzên din mezintir bû. Eger em nîşe-kê jî bo vê yekê bidin, paş zilm û talana ku Safewîyan kir, 11 amirên Kurd çûn ba Şahê Safewîyan jî bo ku sadiqbûna xwe jê ra bêjin û vê talan û zilmê rawestîne. Lê Şahê Safewîyan, Ismaîl ev her 11 amirên Kurd avêtin zîndanê. Ev amirên Kurd 3 salan di zîndanên wî da man. Di cihê van amiran de Şah Ismaîl walîyên şîfî tayîne nava Kurdan dikir. Di şerrê amiran de Şah Ismaîl walîyên şîfî tayîne nava Kurdan dikir. Di şerrê Çildêranê (1514) de ku dewleta Safewîyan qels bû û ya Osmanîyan bi ser ket ew her 11 amirên Kurdan azad bûn û veşariyan cihên xwe. Ji ber ku Osmanîyan di navçê de dixwest ku di cihê şîfî de sunîtiyê bexin nava Kurdan. Kurdan ev fîret bikar anî. Idrîsê Bedlîsî li cem Osmanîyan bi awakî xweş dihat qebûl kirin. Ji ber vê yekê jî Osmanîyan di vê demê de weha zilmeke mezin li ser Kurdan ne kir.

Lê, Siltan Selîm jî Kurdan leşker dida sazîkirin ku di hemberê Safewîyan de karibe şer'ekî xurtir bike. Idrîsê Bedlîsî ev yek pêk anî û jî Kurdan hêzeke pir' mezin saz kir. Şerrên ku

di navbera Osmanî û Safewîyan de çê-
di bûn tev li axa Kurdîstanê bûn. Ji
ber vê yekê Kurdan hem ji can û malê
xwe dibûn, û hem jî ji bo hêzên xerîb
şer' dikir. Amir, Beg û girgirekên
Kurdan di vê navberê de di cihê ala
xwe da ala Osmanîyan bilind dikir. Ev
jî bi kêfa Siltanê Osmanîyan dihat.

Di arfkarîya Siltanê Osmanîyan de
Idrîsê Bedlîsî roleke pir' mezîn di-
lîst. Ji ber vê yekê Osmanîyan ew
giringtirîn kes li Kurdîstan fîlan
kiri bûn. Paş ku di şerrên hember
Iranîyan de hêzên Kurdan arfkarîneke
pîrr mezin dan Osmanîyan, Siltan Se-
lîm, 17 alên Osmanî û 500 hedîgar ji
begên Kurdan re rê kirin. Ev hedîgar
hatin ba Idrîsê Bedlîsî û wî ev he-
dîgar belav kirin. Cidayî vê yekê
jî, ji Idrîsê Bedlîsî ra, 25.000 zêr
hatin rêkirin.

Ji ber ku Kurd sadiq man û ku ji bo
dewleta Osmanîyan bi can û mal şerr
dikir, Osmanîyan ev maf dan Kurdan:

- 1- Parastina beglikên Kurdan yê gi-
rêdayî dewleta Osmanîyan.
- 2- Begîti û amirtî wê ji bav çê kur.
Lê hemî tişt, biryar û ferman di
bin destê Padîşahê Osmanîyan de
ye.
- 3- Pêwîst e ku Kurd di hemî şerran
de arfkarîna Tirkan bikin.

4- Tirk jî wê arfkarîna Kurdan bikin
eger hin hêzên biyanî êrîşî Kur-
dan bikin.

5- Pêwîst e Kurd vergiya (bêş) xwe
bê kêmasî bidin Osmanîyan.

6- Ev levhatin di navbera Siltan Se-
lîm û Emîrlîkên Kurd de hatiye
çêkirin.

Ev levhatin di sala 1514 de çêbûye.

Ji bo ku hakimiyeta navçê xwestir
bibe, Şêx Idrîs Diyarbekr kir 19
sencak. Li Urfa û Mûsilê jî eynî tişt
kir.

Di vê dewrê de Idrîsê Bedlîsî kari
bû piraniya Kurdan bike yek û hêzeke
bi qewet saz bike. Wî dikarî hînga
dewleteke Kurdan bi vê hêzê saz ke.
Ji ber ku ew di wê demê de ji aliyê
piraniya Kurdan bi qedr û qîmet di-
hat dîtin. Lê wî ev yek ne kir û gi-
rêdayî Siltanê Osmanîyan ma. Di Cihê
ku welatekî jî bo gelê xwe biparêze,
welatê xwe bi xwe, bi gelê xwe bi
xwe, ji bo hêzeke biyanî, dewleta
Osmanîyan diparast. Wî hem gelê xwe
û hem jî welatê xwe ji bo Osmanîyan
pêşkeş kir.

P.S.: Di jimara bê de em nama ku
Siltanê Osmanîyan Selîm, ji bo Id-
rîsê Bedlîsî re şandi bû çap dikin.

Dûmahî heye

Siwarên Kurd

Elisée RECLUS

HEVPEYVÎNEK BÎ DR. QASIMLO RE

Berê çend heftan, Dr. Qasimlo, sekreterê giştî yê P.D.K. Îranê, hati bû Belcika û di teleyizyona flamanî de peyivî bû. Têkoşer jî vê ziyaretê kar kir jî bo ku jî Dr Qasimlo çend pirsan bipirse:

Pirs: Rewşa Kurdistanê Îranê ya rêzanî (siyasî) çawa ye?

Bersiv: Li Kurdistanê Îranê ev çend sal e şerr e. Hûn dizanin ku li dijî rejîma Xumeynî em karin şerr bikin. Ev ne tiştêkî mezin e. Di nav dewleta Îranê de em otonomiyê dixwazin. Li Ewropa, jî me dipirsin: "Hûn çi dixwazin?". Em dibêjin: "Em otonomiyê dixwazin". Ji me re dibêjin: "Çawa jî bo otonomiyê hûn şerr dikin?". Felsefa Xumeynî otonomiyê qebûl nake. Dilxwaziya me jî bo Îranê Dêmkorasî, jî bo Kurdistanê Otonomî ye. Lê li cem Xumeynî ne dêmkorasî heye û ne otonomî. Dîsa me ne dixwest em şerr bikin. Lê Xumeynî dijî me şerr ilan kir, li cihanê. Şeş mehan me muzakere bi Ayatullahan re kir. Lê, wan ne xwest tu heqêkî me bidin. Ev çend sal e em şerr dikin; rewşa me ne xerab e. Bi tenê li Kurdistanê Îranê em karin li hemberî Xumeynî şer bikin. Bajar bi roj di destên wan de ne, bi şev di bin kontrola me de ne.

Çiya û gund di bin destên pêşmergan de ne. Ez bawer im ku emê heqê xwe bistinin.

Pirs: Têkiliya Partiya we bi rêzanên din re çawa ye?

Bersiv: Rêzana Kurdistanê Îranê ya mezin Komele ye. Ew xwe marksîst-lênînist dibêje. Em pê re xebatê dikin. Carina ne xweşî di nav bera me de çêdibin, lê em nahêlin mezin bibin. Em karê xwe bi hev re dewam dikin. Grûpên din ên biçûk hene, jî Îranê hatine nav me. Bi mêvanî li cem me dimînin, jî bo ku li wan cihên din rê jî wan re tu neye. Bîr û baweriyên me ne yek in, lê dîsa jî em bi mêvanî li wan dinêrin. Bi rêzanên din ên Iraqê, ên Tirkiyê re dan û stendinên me xweş in. Hin hene jî ne rêzan in, eşret in. Kurên Barzanî li gel Xumeynî ne. Em naxwazin bi wan re şerr bikin, lê ew dijî me şerr dikin. Em dibêjin em otonomiyê dixwazin, lê belê mana vava ne ew e ku heqê me jî bo serxwebûnê tu neye. Çawa Kurdên Tirkiyê û Iraqê heqê wan jî bo serxwebûnê heye, ew heq jî bo me jî heye. Eger em divîn alîkariya gelê Salvador bikin ku ew bigihêje heqê xwe, çawa em vava jî bo Kurdên Tirkiyê û Iraqê nexwazin? Di eksê wî de, daxwaziya

me gelek e. Em dixwazin alfkariya Kurdên Tirkiyê û Iraqê bikin. Lê di-
sa jî em naxwazin têkiliya karên wan
û ew jî têkiliya karên me bibin.

Pirs: We xwe çawa da pejirandin (qe-
bûl kirin) li Kurdistanê Îranê?

Bersiv: Partiya me ne partiyeke ci-
wan e. Sala ku bê ewê partiya me bi-
be 40 salî. Wê, di dema Komara Maha-
badê de û piştî wê tecruba xwe kiri-
ye. Wê karê xwe di zemanê Şah de ji
kiriye û di şeş salên piştî Şah de jî
me xebata xwe ne sekinandiye. Partî,
her gav, li daxwaziya xelkê guhdarî
kiriye û li gora daxwaziya gel meşi-
yaye. Helbijartin çêbû. Partiya me
jî dangan (rayan) %85 û di cihne de
%90 wergirtin.

Pirs: We çawa çasên ku di nav we de
ne anîn rê?

Bersiv: Pirs çasên pirseke tarîxî
ye. Di jî me ji wan her gav istifa-
de kiriye. Li Kurdistanê Îranê, nis-
beta çasên kêm e. Piştî pênc sa-
lan ew pîr kêm bûn. Ji bo çî yek
dibe ças? Yan jî nezaniyê, yan jî a-
liyê siyasî kêm e, ya feqîr e jî bo
pere dike. Ças xeterekî mezin e, ji
bo ku ew riyên Kurdistanê û cihan
pîr baş nas dikin, rê nîşanî Pasda-
rên Xumeynî û di jî me dikin û alî-
kariya wan dikin. Go ças bikevî de-
stê me, em zû bi zû wan naberîm. Ên
ku carek dibin ças û poşman dibin, em
cih didin wan, lê ne du caran.

Pirs: Pirs mezintirîn çî ye li Kur-
distanê Îranê?

Bersiv: Em ji bo otonomiyê şer dikin.
Ji her tiştê bêtir, ji me re pere û
çek pêwîst e. Lê, heta nuha, çekên me
hene, lê perê me nîne. Ew ji me re
pîr pêwîst e. Xebata me pîr dîr û
dirêj e. Ji bo me pirs stratejîk, li
hundur yan li derva be, pîr girîng e.
Li derva, pêwîst e em bala xelkê bi-
kişînin pirs Kurdistanê û ji wan
piştgirtiyê bixwazin. Ji me hê jî
em ji hikûmetên wan alîkariya maddî
û manewî wergirin baş e. Ji me re
organîzasyon pîr muhim e. Go orga-
nîzasyon, pere û çekên yekî hebin,
tu tiştê xwe li ber meriv nagire. Lê
çek û pere nebin zor e. Berî hemî
tiştî, organîzasyon jî bo hemî xe-
batê gelekî pêwîst e.

Pirs: Em zanin ku hûn otonomiyê ji
bo Kurdistanê Îranê û Dêmkirasiyê
ji bo Îranê dixwazin. Sebebê vava
çî ye?

Bersiv: Tecruba me di tarîxê de nî-

şanî me dide û em zanin qeweta me
çî ye, weka Kurdên Îranê. Li Kur-
distanê Îranê ku heqê me federalî be
em fêdêralîzmê dixwazin. Lê, ji ge-
lên Îranê yê din kesek fêdêralîzmê
naxwaze. Hin jî wan jî otonomiyê na-
xwazin. Ez bawer im ku ji bo neslê
me jî Kurdistanê re otonomî, ji Î-
ranê re dêmokrasî dibe. Ji bo neslê
ku ewê bê dilxwaziya wî fêdêralîzm
û serxwebûn be, çî dibe, ew daxwa-
ziya wî ye. Partiya me jî 1971 de,
di bernama xwe de jî bo otonomiyê
xebat dike. Em nuha bêtir naxwazin.

Pirs: Li ser şerrê Iraq û Îranê di-
tina we çî ye? Rewşa we çawa ye?

Bersiv: Em di jî şerrê Iraq û Îranê
ne. Zor kes hatine kuştin. Ev şerr
li Kurdistanê jî dibe. Wan Kurdis-
tanê wêran kir, bi bombe û topên
her du aliyan. Ev şerr ne şereki baş
e. Em aşîtiyê dixwazin. Zor kes di-
bêjin ku aşîti çêbibe ewê ji Kurda-
re ne baş be. Lê, ev ne rast e. Hin
dibêjin ku aşîti çêbibe, Xumeynî ewê
bêtir leşker bişîne Kurdistanê. Ez
difikirim ku ew nikare zêdetir leş-
ker bişîne Kurdistanê Îranê. Cih bê-
tir tune. Sed hezar sed hezar in,
du sed hezar du sed hezar in. Bêtir
cih nagrin. Paşê firoke û tank li
Kurdistanê bi kar nayên û kar nakin.

Pirs: Eger şerrê Iraq û Îranê rawe-
ste, ewê rewşa Kurdistanê çawa be?

Bersiv: Eger şerrê Îran û Iraqê ra-
weste, dibe ku Xumeynî bêtir leşker
bişîne Kurdistanê. Lê, heta ku Cum-
hûriyeta Islami heye, dostanî bi I-
raqê re çênake. Çêbike jî, belkî li-
heyhatinekê çêbike. Weka berê, ew
tişteki mezintir çênake jî. Çiyayên
Kurdistanê hene û pêşmerge tê de se-
kinîne û em di gelê xwe bawer in.
Şerrê me pêş şerrê Îran û Iraqê çê-
bûye, li hemberî rejîmê Xumeynî.

Pirs: Çima Xumeynî dixwaze şerr de-
wam bike?

Bersiv: Xumeynî dixwaze şerrê Cumhû-
riyeta Islami "exorte" bike. Ew jî
felsefa islami ye. Eger rojek hat ku
Xumeynî şerr nexwaze, wê çaxê ew
felsefa xwe inkar dike. Sebebên din
ku Xumeynî naxwaze şerr rawestîne:
pênc şeş milyon bêkar hene. Ew jî
wan re dibêje bira şerr raweste; 2,5
milyon awareyên şerr hene, tişteki
wan tu neye, mal û cihê wan tu neye;
1,5 milyon Afganî hatine, kar dixwa-
zin, cih dixwazin. Karkerên Îranê
heqê wan jî zemanê Şah pîr kêm e.
Herkes çî bixwaze, jê re dibêjin
raweste, nuha şerr e, bila şerr bi-

KONSERA KURDÎ-TÛRKÎ LÎ BRUKSEL

Konsera ozanên binay û deng, yê gelên Kurd û Tirk, di bin nayê "Stranên me Dost in", di 24 mijdarê de, li Bruksel, bi awakî şad hat saz kirin.

Tevî koma muzîkê, Şivan Perwer û Melike Demirag, berê ku bîn Bruksel, li Elmanya jî stranên şoreşgêrî û gelerî pêşkeş kiri bûn. Ev konser ewê li welatên din ên Ewropa bê çêkirin.

Li Belçîka, di konsera ku Têkoşer saz kir, nêzîkî 600 kes beşdar bûn. Şevê. Kurd, Tirk, Ermenî, Suryanî, laz û Belçîkî gihan hev û biratiya gelan nîşan dan. Bi her parçeke stranên re civak şah dibû û bi ozanan re distira.

Koma muzîkê bi awakî pirr xweş lêdixist û konserê delaltir dîkir. Di eynî zemanî de jî, diaposîtîv hem Kurdistanê û hem Tirkîyê nîşan didan û li ser wan wergerandina (tercume) stranên bi îngilîzî xuya dibû. Hevaleke me ya belçîkî jî wergerandîne bi zimanê fransîzî, bi mîkro, dîkir.

Strana ku Melîke û Şivan bi hevra distira "Dostno merheba", stranên Şivan "Kîne em?", "Canê Canê", "Xe-

zala Çiyayê Şingalê" û strana nuh li ser şoreşa azadiyê li çiyayê Agirî "Agirî"...., li cem stranên Melîke, "Ellerimiz", "Isimsiz Kahramanlar", "Gelecek Günler", civakê di şahîyeke mezin de hişt.

Her du ozanên mezin çend stranên gelerî hem bi Kurdî û hem bi Tirkî bi hevra digotin. Melîke her cara ku stranek gelerî yan bi Şivan ra yan jî bi tenê distira, û eslê wê stranê Kurdî ba jî guhdaran ra dida zanîn ku ev stran jî Kurdî hatiye kopye kirin. Vê yekê jî konserê bêtir xweş dîkir.

Bi kurtî, konsera Bruksel jî aliyê sazkerîne û naverokê bûyereke pirr hêja bû. Ev konser dostanî û biratiya ku di nav gelên me de mimkin e nîşan da.

Herkes xwediyê şexsiyet û hebûna xwe, bê ku çandên Kurdî û Tirkî tevliheş bibin, bi çîranetiya dîlpak û bi biratî.... Hemî yan sîfetan di vê şevê de xuya dîkir. Em hêvî dikin ku ew her dem saz bibin.

Televîzyona belçîkî, beşê fransîzî, beşdarî vê konserê bû û ewê roja şemiyê, 29.12., saet 12.30-13, vê şevê nîşan bide.

BRÜKSEL 'DE KÜRT-TÜRK KONSERİ

Kürt ve Türk halklarının meşhur devrimci halk ozanları Şivan Perwer ve Melike Demirağ'ın "Türkülerimiz kardeşdir" adını taşıyan konseri, Kasım ayının 24 ünde Brüksel de coşkuyla verildi.

Şivan Perwer ve Melike Demirağ müzik guruplarının eşliğinde Almanya'nın çeşitli kentlerinde de devrimci türkülerin yanında, halk türkülerini de içeren müzik konserlerini vermektedirler. Kürt, Türk, Ermeni ve diğer milliyetlerden de işçilerimizin kitlesel olarak dinlediği bu konserler, çeşitli Avrupa ülkelerinde de düzenlenmektedir.

Belçika'da Têkoşer'in organizasyonunu yaptığı konser Kasım ayının 24 ünde Brüksel 'de düzenlendi. 600 den fazla bir kitlenin izlediği bu konserde, Belçikalısı, Kürdü, Türkü, Lazı, Ermenisi ve Süryanisi büyük bir ilgiyle izledi,Dayanışmada bulunarak halklarının kardeşliğini gösterdi,çalınan her parça halkların yaşamının bir parçası olduğundan kitle coşuyordu.

Müzik gurubunun ozanlara ustaca e'lik etmesi, gerek Kürdistar ve gerekse Türkiye'den manzara içeren, diya-pozitifler, çalınan parçanın ingilizceye tercüme edilmesi ile birlikte gösterilmesi, Türkçe ve Kürtçe anlamıyan diğer dinleyicilerin programı anlamalarına yardımcı oluyordu. Bunun yanında, direk olarak fransızcaya mikrofon ile tercüme yapılıyordu.

Melike Demirağ ve Şivan Perwer'in birlihte

söyledikleri " Dostlar Merhaba " Şivan'ın kitleler tarafından büyük ilgi toplayan " Kine Em, Canê canê, Xezala Çiyayê Şingalê Yeni bestelediği ; Ağrı dağındaki özgürlük isyanı parçası " Agirî " ve çeşitli halk türkülerıyla; Melike Demirağ'ın söylediği parçalardan " Ellerimiz, İsimsiz Kahramanlar, Gelecek Günler " ve çeşitli halk parçaları, seyirci kitlelerini şaha kaldırdı.Halk türkülerinin bazılarını da beraberce söyleyen ozanlarımız, kürtçelerini ve türkçelerini karşılıklı çalıyorlardı.

Halk türkülerinin söylendiği sıralarda Melike Demirağ Türkçe söylediği türkülerin bir kısmının Kürtçe olduğunu bizzat vurgulayarak bunun farkına daha sonra vardıklarını söyledi.Karşılıklı söylenen türküler geceye ayrı bir renk katıyordu.

Sözün kısası Brüksel'de düzenlenen "Türkülerimiz Kardeşdir " konseri organize ve içerik bakımından güzel bir şey idi.Bu konser halkların arasında dostluk ve kardeşliğin vazgeçilmez olduğunun ıspatı idi.

Hiç bir kültürün diğer bir kültürün içinde eritmeye kalkışmadan eşit değerlerle yan yana herkesin kendi benlik ve özdeğerlerini koruyabileceği bir şekilde dostluk ve kardeşlik için bir örnekti. Şivan ve Melike'nin konseri ümidimiz oki bu kardeşlik ergeç gerçekleşecek.

Adı geçen konser 29 Aralık 1984 tarihinde RTBF-1 Liège televizyonunda yayınlandı.

SERBUHURIYEK BI YILMAZ GÜNEY RE

Torî

Di têkoşîna guhertina dinyayê de her şaxê hunermendî destkarekî hêja ye. Bi wan destkaran hunermend hizirê "düşünce" xwe, tewrgotinê "yorum" xwe f li guhertinê digihêjênin kom- netewoka.

Begoman sinema jî yek ji wan dest- kara ye û ji firça wênekara, ji qe- lema nivîskara, ji ber ko digihêjî gelek kesa, hêj diwartir e. Yilmaz Güney ger bi pirtûkên xwe, ger bi film û seneryoyê xwe hunermendekî hêja bû û weke her hunermendê pêş- verû, di guhertina dinyayê de cihê xwe girti bû û hunermendîya xwe bi piranî bi sinema pêk tanî û di vî warî de, bê miqeresî xwe dabû peji- randin. Navê xwe li tev welatan da- bû bihistandin.

Weke her hunermendî, rêçikê huner- mendîya Yilmaz Güney hebû. Pêşî rê- zaniya çîniya karkeran, cohtkaran rêçikandi bû. Di filmê xwe de cih dabû kesên vê çîniyê. Piştra, berê qemera xwe vegerand ser Kurd û Kur- distan.

Belê, Kurd bû Yilmaz Güney û di bi- rewerîya gelê xwe de bû. Lewman din- yake din li guhertinê ji xwe re bi- jarti bû piştra. Ew dinya, dinyaya ko gelê wî f Kurd lê ne. Ew dinya ji hunermendîya xwe re kiri bû sedem. Pêşî bi filma KERÎ "SÜRÜ" dest ayêti bû vê dinyayê. Piştra bi filma RE "YOL". Lê bi van herdu filma, li gora dilê xwe dest neavêti bû birîna gelê xwe yî xopan. Diva bû ko vê bir- rînê qenc der bikî. Çi heyfî têde derxênî holê. Bi vê armancê di navê ÇÎYA "DAG" de seneryoke nû nivîsandi bû. Diva bû bi vê seneryoyê gelek tiştê di derheqî gelê xwe de bêjî. Lê, di girtixanê de bû û zaneyîya wî yî di derheqî gelê wî de gelek kêmbû. Vê kêmanîya xwe goti bû he- valekî me herduwa. Ew heval min sa- lox dabûyêyê. Ser vê saloxdanê vabû ko em hevdu bibîn.

Roja şemikê, piştî nîvro, ez û ew heval, em çûn gel wî. Wê rojê des- turdayî bû. Ji girtixana Îmralî ha- ti bû Istanbulê. Dema ko em çûn, pi- reka wî yî hêja Fatoş jî li wir bû. Bixêrhatin dame piştî ko cih li ru- niştinê nişeyî me kir. Ew jîpiya ma.

- Ji ber ko ez bi te ra bi Kurdî na- axivim, bibhure, got. Ez jî Kurdekî weke te me, lê zimanê xwe yî dêmakî nizanîm.

Ez li ber dilê wî rabûm. Min daxwa- ziya wî jê pirsî.

- Birayê delal, got. Ez nizanîm xe- berê xwe duvdirêj bikim. Ezê bi kur- tayî bêjim. Min senaryoyek amade kir. Ez divê ko bi vê seneryoyê gelê me bidim nasandin. Bi hêvîyê xwe, bi keser û kulê dilê, bi kevneşopîyê xwe, bi jiyana xwe wê di vê senaryo- yê de cih bigrin. Lê wî tu rewşa ko ez iroj têde dibîm. Di gel vê rew- şe, ez gelê xwe xweş nas nakim. Min biqasî pêncih pirsî ji te ra amade kir. Ezê wê senaryoyê jî bidime te. Pêşî senaryê bixwêne. Piştra bersiva wan pirsê bide. Lê bere ev pirs te negirêdin. Tu û dilê xwe. Tu çawa bivêyî, wilo bitevgere. Heftik mohle ji te ra. Piştî heftikî din, emê di- sa hevdu bibîn. Hingî emê li ser senaryoyê dîr û dirêj biaxivin. Lê berî vêna, ji ber ko gelek tişt ji nûha ve di senaryoyê de cih ne gir- tin e, ezê bi dev têdeyîya "içerik" senaryoyê bêjim.

Min çiyayek ji xwe re kiriye sedem. Ew çiya, ji wan çiyayê Kurdistan f bilind e. Berf, mij û moran her tim jî ser wî çiyayî kêmbabî. Dever na- dî ko yek ji ser bibhurî. Wê salê berfeke giran bariye. Her der di bin berfê de ye. Di ber wî çiyayî de gundekî me heye, ji wan gundê Kur- distan. Di navê Mîrxan de zilamek li wî gundî dijî. Kurê Mîrxan Şêxo nexweş e. Nexweşîya wî giran e. Gun- diyê Mîrxan ji wan derman û hetwanê pîrebîya saloxî Mîrxan dîkin de bidî kurê xwe. Lê Mîrxan guh nafd gundiyê xwe. Bajarîk li wî rexê çiyê heye. Li wî bajarî de pîşîşk "doktor", ne- xweşxane û dermanxane hene. Mîrxan divê ko kurê xwe bibî wî bajarî, gel pîşîşk. Lê wî ew çiya li ber e. Çiya bilind e. Rê û rêçik nafd û di ser de jî, gundî ne bawerî ko wê kari- bin ji wî çiyayî bibhurî aliyê din. Lê Mîrxan ne di hizira "düşünce" wa- na de ye. Ew bi çî awayî bf, diva bû kurê xwe bibî wî bajarî û bawer e ko wê karibin ji wî çiyayî derbas bibin. Lê wî bitenê ye. Bitenê jî nikarî ji wî çiyayî bibhurî. Ko

gundîyê wî li gel bin, wê bihurtina çiyê sehl bana. Mamostek li wî gundî heye. Ew jî di dîtina Mirxan de ye. Ez jî li gel van herdu kesa me. Ma ne ew e ko, rizgarî, azadî, serfirazî li pişt wî çiyayî ye. Ew ne çiyayîk, deh çiyayê wî li ber me bî, rojekê wê di vî çiyayî de dever vebibin, Kurd û Kurdistan wê azad bibin.

Vêca birayê delal, divê bi arîkariya te ez wan gundîya xweş nas bikim. Rewşa wan î aborî, rêzanî û civakî tu xweş bidî min. Tu çiya û gundekî wîlo ji min ra bibînî. Wêneyê wî çiya, gund û gundîya bikişênî, dengê wana bixî qeseta û ji min re bînî. Ez zanim, karê giran wê li ser milê te bî. Tu çî devêyî ji min. Fermo bêje.

Min wîna di vê yekê de pîroz kir û mekîneke wêna, teybik û çend qasête vala jê xwest. Di çûyin û hatinê de wê dirav pêwîst bana. Hejmara wan dirava jî min pîrsî. Min dirav jê nexwest. Ser vê yekê li pîreka xwe zîvirî.

- Fatoş, got. Wî tu gelê min dibînî. Ez bawerim ko rewşa vî kesî î diravî ne baş e. Wê pariyê devê xwe û zarokê xwe qut bikî û rêyî de bidî.

Çavê wî tijî bûn. Serê xwe berda ber xwe. Qasekî di wî rewşî de ma. Berî ko li çûyinê ez rabim. Daxwazîke min î din hebû. Min va ko ez wê daxwaziyê bêjim.

- Hege wê ev senaryo weke senaryoya filma KERÎ vêl bî, wê hindîk tişt bidî, min got. Ez kesekî navser im. Min di wan rêya de ne dawestêne.

Piştira min dûr û dirêj rexneyê xwe yi li derheqî filma KERÎ gotinê. Bêdeng guhdarî li min kir. Piştira serê xwe rakir.

- Tu rastî, got. Lê min gote te. Ez gelê xwe xweş nasnakim. Di wê senaryoyê de jî hevalîk Kurd arîkarî da min. Kêmaniyê heyî ne yên min in. Li gora agahdariya wî hevalî min ew senaryo amadê kir. Lê bi vê senaryoyê ez wêna nakim. Ezê navê te têde bêjim. Gerek min di wê senaryoyê de jî bigotana. Lê min nekir. Lewma min rexne dîkin. Lê qet mitale meke. He ta ez erêkirina te nesitênim, dest bi filmê nakim.

Min xatir ji wana xwest. Em bihurîn mezeleke din. Bakire karbidestê sitidyoyê Erol. Daxwaziyê min gotinê. Di wê naviyê de çend kesne din li wir runiştî bûn. Yek ji wana rabû. Baskî me de hat.

- Çend pîrsê min jî wê ji vî hevalî hebin, got.

Tu nabêjî ew kes rejîsorê filma RÊ "YOL" bû. Di vê senaryoyê de wê zîlamîk hebana. Ew zîlam di girtîxanê de ye. Jina wî kesî ji rê ketî bû. Ew kes desturdayî wê herana mala xwe. Xezuranê pîrekê biryara kuştina pîrekê dabûn. Lê, li berbendî mêrê wê mabûn. Diva bûn mêrê wê kuştina pîrekê bianfîyana cih. Zilma wê herana malê. Wê jina xwe li haspakî siwar bikirana. Bibirana serê çiyayekî. Di wî çiyayî de wê berf hebana. Wê ew kes û jina xwe ji sermayê bikirana ko bi qulifin. Wê hasp bi kuştana. Zikê wî haspî wê biqelaştana û ji ber qufilandinê wê biketana zikê hêsp. Bi wî awayî wê ji qufilandinê rizgar bibana. Jê û wêde wê paya herana. Ew kes bi payayî wê çawa li ser berfê herana. Rejîsor divabû ko vêna ji min fêr bibî.

Ez pêşî li ber kuştina pîrekê rabûm. Ya baş ew bû ko mêrê wê, wê bibî malbavanê wê û li wir berdî. Ya duyemîn, ger pîrek li haspê suwar nebana. Hey jî jî zanî ji bonî kuştinê wê dibin. Wê çawa li haspê suwar bibana. Ya sêyemîn, ez li ber kuştina haspê jî rabûm. Berf û bager li holê hebû. Ew kes rêya xwe nedidîtin. Bere hasp jî latekê dawerqiyaya xwar, li wir bimirana. Bere hingî zikê hêsp biqelaştana û neketana zikê hêsp. Bere bitenê dest û lingê xwe bixistana zikê hêsp. Piştira bere urê hêsp biqelaştana, dest û lingê xwe bixistana nav rîxa urê hêsp. Bi vê yekê emê ji kuştinê rizgar bibana. Min nediva bû ko navê me li mêrkujî derkevî.

Di vê axaftinê de Yilmaz Güney jî guhdarî li me dîkir. Piştira min bihîst ko senaryoyê RÊ li gora rexneyê min hatibû guhertin.

Heftik di holê de bihurt. Min dîtîne xwe yî derheqî senaryoya ÇÎYA û sedemên ko di vê senaryoyê de cih bigrin nivîsand. Ew nivîsandin qedere dosyakê girtî bû. Roja yeksemê ez çûm gel karbidestê sitidyoyê. Dîsa pîreka wî Fatoş, ew karbidest û çend kesê ko wê di filma RÊ de leyizin, em li keştîyê "gemi" suwar bûn. Em ber bi girtîxana Imralî ve çûn. Girtîxana Imralî li giravîk "ada" di nivê deryaya Marmara bû û bitenê li wir girtîxane hebû. Me nêzikayî da Imralî. Lê nehiştin ko keştî herî gel Imralî. Wê rojê dîtina girtîya qedexê kiribûn.

Tu nabêjî ji bonî rakirina Yilmaz

XEBATA ME

28 İLON

Rêveçûn û mîting li Bruxelles, diji hatina serokê partiya faşîsta fransîz, LE PEN (hejmar 25 binêre). Di vê xebata hêja de, hemî partiyên belcîkî, ji xeynî partiya libêral, sendîka û komelên belcîkî û biyanî beşdar bûn.

2 MIJDAR

taziya helbestvanê mezinê geleriye kurd Cigerxwîn li Stockholm, Swêde (rûpel 4 binêre).

3 MIJDAR

Festivala biyaniyan li bajarê Anvers. Em bi raxistina pirtûk, broşur û kasetên kurdî beşdar bûn.

8 MIJDAR

Rêveçûneke mezin li ber sefaretxana Şîfî, diji rejîmê faşîst ê Pinochet û diji polisê belcîkî ku berê heftekê, di munasebeta protêstokeke pîrr piçûk li ber eynî sefaretxanê, bi awakî hov li çend şîliyan bi daran xisti bû.

21 MIJDAR

Civn bi serokê belediya St-Josse re, tevî komelên ku di vê belediyê de dixebitin. Em li ser pirsên komelan û li ser fêrkirina zimanên biyanî di dibistanên vê belediyê peyivîn.

22 MIJDAR

Civna Coordinationê ji bo amadekirina rêveçûneke mezin li Marcinelle, li ber monumana karkerên biyanî, bi hêzanî italî, ku ji sedema hilweşana bîrê komirê (maden) miri bûn. Amanca vê bîraniyê protestokirina rêzana hikûmeta belcîkî ya diji karkerên biyanî û maliyên wan e.

24 MIJDAR

Şeva çandîya mezin ku me li Bruxelles amade kir û ku tê de Şivan û Melike Demirag, tevî koma xwe ya mûsîqî, bi hunera xwe ya pîrr xweş û bilind, civakeke mezin di gelek şahiyê de hiştin (rûpel 28 binêre).

6 KANÛN

Civna Coordinationê ji bo amadekirina

rîna rêveçûna Marcinelle.

11 KANÛN

Civna Komîta Belcîkî ji bo Parastina Mafên Mirovatîyê li Tirkîyê. Ev Komîte dixwaze di nêzîk de xebateke hêja ji bo nasandina rewşa Tirkîyê û Kurdistanê bike. Awayê vê xebatê ewê di civneke nêzîk de bê tesbît kirin.

BEREVKIRINA DOKUMANAN LI SER KURDAN

Ji bo firehkirina pirtûkxana Têkoşer (li lîsta dokumanên me, di Bilan 1983 de, binêre) me dest bi xebateke nuh kir. Di her du mehên Cotmeh û Mijdarê de, me dokumanên jêrîn ji zanîngeha U.L.B., li Bruxelles, derxist:

Bibliyografiya giştî:

- Encyclopédie de l'Islam
Dictionnaire Géographique, Ethnographique et Biographique des Peuples Musulmans.
Paris, 1927
- Encyclopédie de l'Islam
Nouvelle Edition
Paris, 1981
- Studia Iranica
Supplément 1-6
Abstracta Iranica
Département d'Iranologie de l'Institut Français de Téhéran
1978-1983

COGRAFYA, DÎROK Û ÊTNOLOJÎ:

- Nouvelle Géographie Universelle
Elisée RECLUS
Hachette, Paris, 1884
- Les Fondements Géographiques de l'Histoire de l'Islam
Nouvelle Bibliothèque Scientifique
Flammarion, Paris
- Les Kurdes et le Droit
Lucien RAMBOUT
Paris, 1947
- Türken, Kurden und Iraner seit dem Altertum
Egon Freiherr Von Eickstedt
Stuttgart, 1961
- Les Races et l'Histoire
Eugène PITTARD
Paris, 1924
- Destin du Proche-Orient

- Pierre RONDOT
Paris, 1959
- L'Afrique et l'Asie
Revue Politique Sociale et Economique
Paris, 1959
 - L'IRAK
Origines Historiques et Situation Internationale
Thèse pour le Doctorat en Droit
E. NOLDE
Paris, 1933
 - L'Irak des Révoltes
Pierre ROSSI
Seuil, Paris, 1962
 - Esquisse d'une Histoire de Nader-Chah
V. Minorsky
Société des Etudes Iraniennes et de l'Art Persan
Paris, 1934
 - La Perse au XVe siècle entre la Turquie et Venise
V. Minorsky
- Société des Etudes Iraniennes et de l'Art Persan
Paris, 1938
- ZIMAN Û BÊJE:
- A Kurdish-English Dictionary
Taufiq Wahby and C.J. EDMONDS
Oxford, 1966
 - Poésie Populaire Kurde (6 cild: bi kurdî "soranî" û farisî)
Institut d'Histoire et de Civilisation Iraniennes
Tabriz
- GERR (SEYAHET):
- Residence in Koordistan
C.J. RICH
London, 1836
- O L (DÎN)
- Le Zend-Avesta (3 cild)
James Darmesteter
Librairie d'Amérique et d'Orient
Paris, 1960

KUŞTÎNA, KARKERÊN KURD Û TÏRK LÎ FRANSA

Roja şemiyê, 11 mijdar 1984, karbidestekî xwediyê fabrîqeke fransîz li Epône - Fransa karkerekî kurd, Kemal Oğün, 20 salî, kuşt. Roja dinê, 12 mijdar 1984, li Châteaubriant, li Bretanya, nijadparêzekî cuhan û bêkar ji paca çayxaneke tirk, bi tîfingê, heft derban avêt nêzîkî 15 karkerên tirk ku li hundur rûniştibûn. Du du ji wan, Salih Kaynar, 40 salî û bavê du zarokan, û Abdullah Yildiz, 38 salî û bavê şeş zarokan, mirin. Pêncine din jî birîndar bûn.

Karkerê kurd ji aliyê patronê xwe hat kuştin, ji bo ku ew merivekî sendikîyekî aktif bû û ku mercên xebatê di fabrîqê de qebûl ne dikirin. Du karkerên tirk jî bi destê nijadparêzekî bêkar hatin kuştin.

Ev cinayeta mezin gelek kesan di şaşiyê de hiştin. Serokê Komara Fransa, F. Mitterand, li ber laşê Kemal Oğün xwe xwar kir. Lê serokê Eniya Netewî, partiya faşîsta fransîz, Le Pen, dilxweşiya xwe bi vê yekê veneşart: "Em amade ne ku çekan hilgirin ji bo ku em Fransa ji hilweşanê biparêzin"!

Weka vê bûyerê, bûyerên dinên giran li welatên Ewropa, û bi hêzanî li Almanya Federal, çêdibin. Ev nişan dide ku hêzên rast, nijadparêz û faşîst ji bo ku kûrbûn û tehlika krîza aborî û bêkariyê ji xelkê veşêrin, bi çekê nijadparêziyê û dijminayîya karkeran, biyaniyan dikujin û yan êrîşî wan dikin.

Pêwîst e em sedemên xurtbûna van hêzan baş nas bikin û dijî wan her dem, bê rawestan, çavekîrî bin û têkoşîne bidin.

TÊKOŞER'DEN HABERLER

28 Eylül 1984

Fransa'da faşist ideolojinin temsilcisi olan partinin başkanı LE PEN'nin faşist gerici Brüksel Schaerbeek belediye başkanı NOLS'u ziyaret etmesi üzerine yapılan protesto yürüyüşüne aktif olarak katıldık. Adı geçen yürüyüşe Liberal partisi dışında tüm partiler yanısıra tüm Belçikalı yerli ve yabancı örgütlerde katıldı. Protesto yürüyüşünün bitiminde yapılan mitingte, Belçikada İnsan Haklarını Savunma Komitesi Başkanı DE KOCK, MRAX (İrkçılık ve Yabancı Düşmanlığına Karşı Mücadele Örgütü) Başkanı Bayan JOSPA'da birer konuşma yaptılar.

2 Kasım 1984

İsveç'in Stockholm şehrinde ölen Kürdistan'ın en büyük şairi CIGERXWIN'in cenaze törenine bir temsilci ile katıldık.

3 Kasım 1984

Anvers şehrinde yapılan Yabancılar Festivaline kitap standımız ile katıldık.

8 Kasım 1984

Şili'nin büyük elçiliği önünde faşist Pinochet rejimini protesto etmek için büyük bir gösteri düzenlendi. Bu tarihten bir hafta önce, yine küçük bir gösteri sırasında, Belçika polisi rejim aleyhtarı göstericilere saldırmış, birçok kişiyi gözaltına almıştı. Yürüyüşte Pinochet rejimi yanısıra, Belçika hükümetinin tutumunda kınandı.

21 Kasım 1984

St. Josse Belediye Başkanı ile belediye sınırları içinde bulunan yabancı örgütlerle yapılan toplantıya katıldık. Okullarda resmi diller yanısıra anadili üzerine de durduk ve yabancıların sorunlarını dile getirdik.

22 Kasım 1984

Koordinasyon komitesi tarafından, bir kaç yıl önce çöken maden ocağında ölen ve çoğunluğu İtalyan olan işçilerin anısına Marcinelle şehrinde yapılacak yürüyüşü görüşmek için yapılan toplantıya katıldık. Bu münasebet ile Belçika Hükümetinin göçmen işçilere karşı politika ve mali zorlukları protesto edilecek.

24 Kasım 1984

Tekoşer tarafından organize edilen Şivan ve Melike Demirağ'ı müzik gurubu ile katılıkları büyük kültürel gece 600 den fazla bir kitlenin seğrettiği konserde Kürdistan mutfağını tanıttık. Kitap standımız büyük bir ilgi çekti. Kürt, Türk, Ermeni, Süryani ve Laz'lardan oluşan topluluğun yanısıra Belçikalıların da zevkle izlediği gece büyük bir ilgi topladı. İlgili açıklama için "Brüksel'de Kürt-Türk Konseri" başlıklı ya zıya bakınız.

6 Aralık 1984

Koordinasyon Komitesi ile Marcinelle'de yapılacak yürüyüşü görüştük.

11 Aralık 1984

Türkiye'de İnsan Haklarını Savunma Komitesi tarafından Türkiye ve Kürdistan'da son gelişmeler ve sorunu tanıtmak için program taslağını görüştük.

KÜRTLER ÜZERİNE YAZILMIŞ BELGESEL KİTAPLARIN TOPLANMASI

Tekoşer, kitaplığını genişletmek için yeni bir çalışmaya başladı. (Daha önce yayınladığımız 1983 yıllık raporumuzda arşivimizde mevcut dökümanlarımızın listesini yayınlamıştık). Ekim ve Kasım aylarında Bruxelles ULB üniversitesinde yaptığımız araştırmalarda aşağıdaki listede yazılı belgesel kitapları bulup fotokopilerini kitaplığımıza aldık.

Genel olarak bibliyografya

-Encyclopédie de l'İslâm

Dictionnaire Géographique, Ethnographique et Biographique des peuples musulmans.

Paris, 1927

-Encyclopédie de l'İslâm, Nouvelle Edition, Paris, 1981

-Studia Iranica, Supplément 1-6, Abstracta Iranica, Département d'Iranologie de l'Institut Français de Téhéran, 1978-83

Coğrafya, Tarih ve Etnoloji

-Nouvelle Géographie Universelle Elisée RECLUS, Hachette, Paris, 1884

-Les Fondement Géographiques de l'Histoire de l'İslâm, Nouvelle Bibliothèque Scientifique Flammarion, Paris

-Les Kurdes et le Droit Lucien RAMBOUT, Paris, 1947

-Türken, Kürden und Iraner seit dem Altertum Egon freiherr Van Eickstedt Stuttgart, 1961,

-Les Races et l'Histoire Eugène PITTARD, Paris, 1924

-Destin du proche-orient, Pierre RONDOT Paris, 1959

-l'Afrique et l'Asie, Revue politique Sociale et Economique, Paris, 1959

-Irak, Origines Historiques et Situation Internationale, Thèse pour le Doctorat en Droit, E. NOLDE, Paris, 1933

-l'Irak des Révoltes, Pierre Rossi, Seuil Paris, 1962

-Esquisse d'une Histoire de Nader-Chah, V.Minorsky, Société des Etudes Iranien-nes et de l'Art Persan, Paris, 1934

-La Perse au XVe siècle entre la Turquie et Venise, V.Minorsky, Société des Etudes Iraniennes et de l'Art Persan, Paris, 1938

Dil ve Edebiyat

-A Kurdisch-English Dictionary, Taufiq WAHBY and C.J. EDMONDS, Oxford, 1966

-Poésie Populaire Kurd (6 cild, Kürtçe, "sohranca" ve Farsça), Institut d'Histoire et de Civilisation Iraniennes, Tabriz

AVRUPAYA DİNİ GÖÇ

Yalçın

Türkiye ve Türkiye Kürdistanı'nı ziyaret eden; Dünya Katolik Kiliseler Birliği temsilcilerinin girişimiyle Belçika ya ilk dini mülteciler gelmeye başladı. Önceleri bazı kiliselere bağlı sosyal-servislerin, kızıl-haçın yardımlarını alan dini sığınmacılar akının boyutlanması ve Belçika hükümetinin de bazı tedbirleri almasıyla paniğe kapıldılar. Dini sığınmacılar kendi kendileriyle başbaşa kaldılar. Yabancı dil bilmedikleri sorunlarını anlatamadıkları için zorluklar çektiler.

Türkiye Kürdistanı'ndan gelen bu göçün iç yüzü:

Türkiye Kürdistanı'nda ziraata elverişli en iyi köylerde yaşayan ve bölgenin en zengin, zanaatın tüm dallarını, ticareti ellerinde bulunduran Ermeni ve Süryanilerin göçü bölgede büyük bir boşluk ve işsizlik, durgunluk yarattı.

Yaşadığı yörede en güçlü ağaların himayesinde olan bu azınlık ve etnik gurupların üzerinde gerçekten bir dini, ikincisi azınlıkta oldukları için baskılar vardı. Dünyanın her tarafında çoğunluk azınlık guruplar, etniklere baskılar uyguluyor. Baskının dozu kimi yerlerde fazla, kimi yerlerde de az oluyor. Doğanın bir kanunudur bu. Fakat Kürdistan'da bu etnik guruplara uygulanan baskı Kürt halkı adına yapılmıyor. İslamiyet adına ve ağaların sömürü mekanizması adına yapılıyor.

Çoğu yerlerde köle muamelesi uygulanan ve hatta kız alıp verirken (bölgenin ağaları arasında) hıristiyan kökenli bir kölenin de başlıkla beraber diğer tarafa verildiği gerçektir. Uygulanan tüm baskı, haksızlıklara rağmen Kürdistan'da çeşitli Kürt aşiretlerinin tüm insanlarından da fazla rağbetleri olduğu da gerçektir.

Bir gayri müslimin (Ermeni, Süryani, Kıldani Yezidi'nin) değerinin Ağanın yanında daha fazla olmasının bir çok nedenleri vardır. Ağanın ekonomik yönden en büyük gelir kaynağı, ikincisi hizmeti, çalışkan ve dürüstlükleriyle bölge ağasının hizmetine koşulan en etkin ana katman sınıf olarak değerlendiriliriz. Bölgede gelir sağlayan en değerli zanaatların, el sanatlarının, ticaretin, alışverişin ustaları bu insanlardı.

Asırlardan beri Kürt halkıyla yanyana iç içe yaşayan bu azınlık etniklerin Kürt halkıyla kaynaştığı; örf, adet, gelenek ve görenekleri iç içe girdiği, çoğu yerlerde ana dillerini dahi unutup, Kürtçeyi ana dili olarak konuştukları gerçektir. Dini inancı dışında Kürt halkıyla fazla bir ayrılık görülmeyen bu insanların Kürdistanı terk etmeleri büyük bir

kayıptır. Ermenileri ayrı olarak değerlendirilmek gereksiminin bazı nedenleri vardır :

Soykırım (Jenosid) a uğrayan 1915 Ermeniler, kendi iradeleri dışında bazı temel ulusal haklarını kaybetmeleri örneğinin (toprak birliği) zorunlu bir göçe zorlanmaları vs. gibi. Unutmamak gerekir ki Türkiye Kürdistanı'nda kesimden kurtulan ve bu gün Avrupa'ya göçe zorlanan Ermenilerin çoğu bölge halkının saklamaları ve korumalarıyla sağlandı. Örneğinin Şırnak'ta soykırım olmadı ve bugün Hollanda'ya yerleşen yaklaşık 150 hane ile Belçika'ya yerleşen yaklaşık 50 hane ne soykırımda korunan ve saklanan Ermenilerdir.

Önceleri İstanbula gelen gençlerin (Ermeni, Süryanilerin) eğitim görüp yerleşmeleri ve köylerine bir daha dönmeleri ardından aileleri de İstanbul'a çekti. Daha geniş çalışma olanakları bulan bu etnik guruplar daha sonraları Avrupa'ya açılıp çeşitli ülkelere işçi olarak göç ettiler. Yine Avrupa'ya gelen genç öncü işçilerin ülkeye dönme kararı vermeleri üzerine, ailelerinde işçi olarak Avrupaya gelip çalışmalarının olanakları bittiğinden toplu dini göçleri ardından getirdi. Hollanda ve İsveç'e giden ilk göçmen kabilelerinin büyük ilgi gördükleri her türlü yaşama ve sosyal hakların tanındığı ve maddi yönden de büyük yardımlar aldıkları lüks villalarda yaşadıkları, çalışmadan ömür boyu yardım alacaklarını duyan Türkiye ve Türkiye Kürdistanı'ndaki azınlıklar seferber oldular.

Önceleri Belçika'nın SABENA şirketiyle İstanbul-Milano-Brüksel-İstanbul geliş-gidiş turistik aile biletini alan göçmenler 2 inci iniş yeri olan Brüksel hava alanında siyasi iltica talebinde bulunuyorlardı. Üç aya yakındır SABENA'nın devlet düzeyinde uyarılması üzerine göçmen olarak turistleri getirmemeleri, ardından ülkede her türlü varlıklarını yarı fiata elden çıkarıp İstanbula gelen göçmen kabilelerini zor durumda bıraktı. Başka yollar aramaya zorlandı. İstanbul'da çeşitli simsarlar, aracı ve tefeciler bölgeye akıp edip, halkı (gayri müslim Hıristiyan azınlıkları) toplu göçe teşvik etti.

Avrupadaki lüks hayatın bir parçasının onlara ayrıldığı, Avrupaya ayak basar basmaz döşenmiş evlerin, renkli televizyonların, paralarını kendilerini beklediğini, ömür boyu emekli gibi maaşlarını alacaklarını ve Hıristiyan alemince korunup hürriyetlerine kavuşacaklarının propagandasına kapılan insanlar her türlü varlıklarını (toprak, ev,

Mal, hayvanlarını vs.) yarı fiyata satışa çalışıp bir an evvel bu lüks hayata kavuşmak için vilayetlerde pasaport dairelerinin önündü kuyruklar oluşturmaya başladılar. Pasaport almak için de devlete ve memuruna haraç veren bu insanlar İstanbula akın etmeye başladılar. İstanbul'da şu anda uçak biletlerini almak için kuyruklar oluşturan bu manzaraya cunta hükümeti ve generaller çok seviniyorlar ; neymiş hıristiyanlar Türkiye'yi terk ediyorlarmış, bundan iyisi de mi oluyormuş; saf müslüman Türkiye.

Avrupa'da başgösteren ekonomik krizle beraber gelişen işsizlik Almanya, Hollanda ve İsveç'in göçmen işçilere kapılarını kapama sı üzerine, bir tek yol olarak göçmenler Belçikayı buldular.

12 Eylül 1980 de Faşist Cunta'nın işbaşına gelmesiyle Türkiye ve Türkiye Kürdistanı halklarına uygulanan toplu baskı, işkence tutuklamalardan Ermeni, Süryani, Yezidî'ler de nasibini aldılar. Yukarda anlatılmaya çalıştığımız nedenler ve de yazamadığımız diğer nedenlerin üst üste birikmesi üzeri

ne toplu göçler başladı. Hâlâ devam ediyor. Turist sınıfıyla Avrupa'ya ailece çıkan bu kabilelerin ülkeyi terk etmeleği aynı zaman da faşist cunta'nın işine geliyor. Faşist cunta son zamanlarda İslam ülkeleriyle da ha yoğun ekonomik işbirliğine ve anlaşmalara giriyor, zirve toplantıları yapıyor İslamiyetin en büyük ustaları olduklarını göstermeye çalışıyorlar. Elbetteki gayri-Müslim olmayan halis bir İslam ülkesi olması hem kendilerinin, hemde İslam Arap ülkelerinin işine geliyor.

Fakat Faşist Cunta'nın en büyük istegi olan ve zaman zaman zorla uygulanan toplu göçler ne kadar uygulanırsa dahi Kürt halkı o toprakları Cumhuriyet Cuntasına terk etmeyecektir. Kendileri o topraklardan göç etmeye zorlanacaktır.

Kürt ulusu yıllarca en derin bağlarla içiçe yaşayan Ermeni, Süryani ve gayri müslim etniklerin ülkeyi terketmelerini asla istemiyor ve de sevinmiyor. Kardeş Ermeni ve Süryanilerin göçüne alkış tutan Cumhuriyet ve cuntalarının bu sevincini kursaklarında bırakmaya kararlıdır.

HEVPE YVÎN

Derwêş

Berî çend mehan hikûmeta Belçika xwest du girtiyên Baskî ji girtiyên ha Antwerpen rê bike İspanya. Ji bo vê yekê pirr komelên siyasî û humanîst li hember vê yekê rawestan û hikûmet protesto kir. Lê çî mixabe ye ku hikûmeta Belçika ev her du kes şandin İspanya û li kesî gohdarî ne kir.

Wek tê zanîn li İspanya kesên polîtîk û şoreşgêr ji aliyê karbidestên İspanya tîn işkence kirin. Bêhtirîn işkence li ser milîtanên Baskî tîn kirin.

Ji bo ku em hinek baştir li ser mesele Baskan û welatê wan bizanibin, me hevpeyvînek bi du Baskan re kir. Yek ji wan merivek ji çar sazbandên rêxistina ETA bû û nuha mamoste ye, José Manuel Agirre. Ya din milîtana eniya bi navê Herri Batasuna ye, Lurdes Rosrigues-Landa.

Pirs: Bask kî ne?

Bersiv: Bask ne Fransîz in û ne İspanî ne. Gotina Bask hemî jîna me

ye. Gelê Bask yek ji kevntirînên gelên li ser ruyê erdê ye. Lê çî mixabe ye ku di dîrokê de tu şanseki vî gelî ne bû. Lê, ez ez im. Ev tê gotina ku Baskî tîştêki dîrokî ye. Gelekî xwedî dîrok, adetên xwe, çanda xwe ku ji gelên dar û dor cida ne. Ew li welatêki ku serê wan pê bilind e dijîn.

Çend nîşeyên giring: maf û pêwîstiyên mirovan li cem hemî gelên dar û dorê hatine nivîsandin. Lê Baskî vî tîştî nas nakin. Ew maf û erkên wan adetî û bi devkî ne. Bask dibêjin "Hîtz hitz", (soz soz e), pêwîstiya nivîsandina maf û erkan nîne.

Mafên hemî gelên li dora me bîngehê xwe ji maf û qanûnên Rumen (Roma) werdigirin. Lê yên me ji adet û jîna me der hatine.

Gelên din dibêjin "ev mafên min in", li cem Baskan ne weha ye. Bask dibêjin "mecburiyetên min çî ne?". Ji bo vê yekê em karin nîşeke giring bidin. Di çerxa 9 de nêçîrvanên ku diçûn masîyan qismek ji nêçîra xwe

dîdan seyên bi xwe ra, Ji ber ku wan jî arîkariya nêçîrvanan dikir.

Kooperatîvên nûka, MONDRAGON, BERRIA, DENEK, ORHI, ALKI, û hwd. nîşe ne ji bo şexsiyeta Baskan. Ew, ji adetên xwe, bi awakî tebîf der tîn. Hevkarî di dîroka Baskan de cihekî giring digre. 'LEHRNA EUSKADI' an jî 'Melîkîyeta NAVARRA' welatê kevn-tîrîn yê Baskan bi navçeyên din re di bin eniyekê de (bi rengê konfederasyonê) kar dikir. Ev jî dîde xuya kirin ku gelê me her tim bûye alîgirê rengê federalîzmê.

Pirs: Sedemên pelixandinê li welatê Baskan çi ne?

Bersiv: Vê pirsê ji kesên ku tîn pelixandin bipirse, weka gelê Kurd !

1- Destpêka pelixandinê li welatê Baskan ji destpêka sazûna gelê dewletê ye. Ev gelê dewletê dixwaze hemî gelan di bin çarçewa dewletê de kom bike û bike yek gel. Hemî maf, erkên aborî, politîk û çandî ji bo menfaetên wî gelê ku dewlet saz kiriye û xwediyê hemî tiştî ye. Em ji vî gelî re "gelê dewletê" dibêjin, ku ser bi dest e.

Gelê dewleta Ispanî bi derketina Ereban ji axa Ispanya dest pê kir. Ji hînga ve gelê Castiliyanan ji bo "dewleta yekbûyî" kar kir. Ev jî dibê sedema hundakirina şexsiyeta gelên din (di aliyê aborî, civakî, çandî, ziman, dîrokî) li vî welatî.

2- Sedemek din jî ev e ku gelê me her tim ji bo mafên xwe li hember dijmin serî hildaye. Gelên din yê bindest vî şerrê ku em dikin nakin.

3- Di zihniyeta Ispaniyan de karakterekî emperyalîst heye. Ji ber ku wan di dîrokê de pîrr kolonî çêkirin û ev kolonî ji destên wan derketin. Niha jî suravkê xwe ji serê Baskan derdixin. Ji ber ku Baskan qet û qet serê xwe li ber wan xwar nakin.

Lê dîsa em li sedemên pelixandina fizîkî digerin. Ev pelixandina fizîkî bes li Ispanya heye. Li Fransa ev pelixandin psikolojîk e. Eger em bi rêzê van sedeman bêjin:

- a) Çêkirina gelê dewletê
- b) Gelê me gelekî ji Ispanî û Fransîzî cida ye. Ew li hemberê van mêtîngehkarên serî hildide.
- c) Hundakirina mêtîngehên Ispanya ku dibe sedemek ji dewleta Ispanya ra, da gelê me bêhtir bipelîxîne.

Pirs: Ew awayên pelixandinê çi ne?

Bersiv: Ew fizîkî ne, psikolojîk in, çandî ne, civakî ne, parçekirina a-a me ye, hundakirina zimanê me ye, aborî ye û hwd.

Welatê me kirin du parçe. Niha jî dewleta Ispanya dixwaze ku sînorekê di nava sê navçeyên "otonom" û navçaya Navarra re bikşîne. Ev jî ku gelê me ji hev xerîb bihêlin û weha wî gels bikin.

Her du dewlet dixwazin ku kooperatîfên me iflas bikin, ji bo ku gel jî wan pîrr dilxweş e.

Dîroka Baskan dîrokeke kevn e. Lê mixabe ev her du dewlet dixwazin vê dîrokê bi gelê me bidin jibîrkirin. Ispanya û Fransa dixwazin ku dîroka me ji alîkî ve jî bi çewtî bê nasîn ku ew bi hêsanî serdestiyê li ser gelê me bikin. Ew, di jîna rojê de dîroka xwe, di dibistanan de, rojnaman de, dîroka xwe fêhrî me dikin. Ev dîrok jî li ser mêtîngehkariya wan, qetliamên wan û nebaşiyên wan e. Her du dewlet dixwazin ku di demeke kurt de çanda me hunda bibe. Ew qatîlên çanda me û adetên me ne.

Ji bo me axaftina bi zimanê me, Baskî, serbilindayî ye. Lê anti-propaganda wan li hemberê zimanê me li cem pîrr kesan kompleksan çêdike. Ew dixwazin me ji gelê me xerîb bikin. Ew dixwazin şexsiyeta me biçûk bikin. Ev tiştêkî pîrr zor e. Ev barbarîzm e. Tiştên ku ew dikin wehşiyet e.

Kesên politîk ji aliyê dewleta Ispanî tîn pelixandin, îşkence kirin. Ew taqîb dibin. Îşkencên Guardia Cîvîl, polîsê Ispaniyan tiştêkî pîrr naskirî ye. Di yê çerxa 20 de, li Ewropa îşkence dibe. Ev îşkence li ser gelê Bask li welatê Bask dibe. Ev qas jî ji ber ku ew Bask in, ji ber ku ew di hemberê wehşiyetê û neheqiyê ne.

Pirs: Hûn çawa li hemberê vê pelixandinê û neheqiyê derdikevin?

Bersiv: Ev pîrsa te pîrseke giştî ye, lê em karin ji bo vê yekê 5 noqetên eniya Herri Batasuna pêşan bikin. Di eniya Herri Batasuna de, sendîke, partiyên siyasî, komelên xwendekaran, yekîtiyên karkeran, jinan, xortan û komelên çandî hene.

1- Hêzên mêtîngehkar pêwîst e ji welatê me der biçin.

2- Efuya giştî, ne bes serbestberdana girtiyân, lê ew cizayên ne insanî jî pêwîst e rabin.

3- Mafê otonomiya welatê Baskan.

4- Başkirina şertên xebatê ji bo karkeran.

5- Pêwîst e zimanê Baskî li welatê Baskan bê axaftin û bibe zimanê resmî.

Eger Madrid li ser van pênc noktan bixwaze biaxive, ETA jî dixwaze dev ji êrîşên xwe berde.

Em dixwazin ku 7 navçeyên welatê Baskan bibin yek û di hemî aliyan de xwedî gotin bin. Di aliyê aborî û civakî de pêwîst e gelê me biryarê bide. Em dixwazin ku li welatê me modeleke Marksîst ava bibe lê ev model pêwîst e ji aliyê gel bixwe bê ava kirin û çêkirin. Li gora îmkane nê xwe û şertên xwe ev tişt pêwîst e saz bibe.

Xebata me? Em bi rengekî tebîî li hemberê pelixandina gelê xwe xebatê dikin. Kooperatîf, Ikastolas (dibistanên ku Baskî bi xwe ava dikin û bi diravên xwe xebatê dikin. Dewlet ti diravekî nade ji bo van dibistanan, kursên alfabetîzasyonê ji bo girgirekan (kesên bi emr). Ev qas tişt bi îmkane nê me bixwe dibin dijîn. Li welatê me, şerrê me yê çekdarî tişteki pêwîst e, li hemberî yan zorbe û îşkenceciyan.

Pirs: Çima hûn bi rêxistinên çep yê Ispanî û Fransîz re xebatê nakin? Ji yekîtiyê hêz derdikeve?

Bersiv: Ev pîrr hêsan e. Ev şerrê me di nav bera du gelan de ye. Gelek jê gelê din diperçiqîne. Rêxistinên çep yê Fransîzî û Ispanî arîkariya wê mîkanîzma dewletê û leşker dikin ku wî gelî bipelixin. Ew pêşin Fransîz û Ispanî ne, paş re çep in. Ew, çepên ku menfaetên dewletên Fransa û Ispanya diparêzin. Ji ber vê yekê em dibêjin, xebata bi arîkarên zorba re na. Çepîtiya wan jî bo tişteki ku em li ser mînaqêşe bikin e. Dema ku hin rêxistin çep bin nayê wê gotinê ku ew ne emperyalîst in. Nuka li du hêzên çep, hêzên "sosyalîst" li van her du dewletan temaş bike, li firaza wan binêre. Ew çî dikin li dinê li hemberê gelên din de. Ew çî dikin li hemberê gelê me. Ji welatîyên xwe yê rast, ~~berpi-~~siyarên zengîn ên xwe bêtir me dipelixin. Ev gotina yek ji wan kesên parazkarê dewleta Ispanî ku hêza

rast temsîl dike naskirî ye: "Ispanyake sor ji Ispanyake perçebûyî baştir e".

Leşkerê van her dewletan bi welatîyên xwe, hêzên çep, yanî karbidestên îro qayil in û ji wan memnûn in.

Hêzên çep parçebûna dewletên Ispanya û Fransa naxwazin. Ew yekbûna welêt û "yekbûna" hêzên "çep" dixwazin. Dema em li ser welatê xwe diaxivin ew tore dibin, ji ber ku em parçebûna dewletê dixwazin. Lê ji nîzanim çend çerxan ve wan welatê me parçekirine û di bin destên wan de ye û li ser vê yekê jî pêwîst e em devê xwe bigrin. Pêwîst e em li wan bihişnin û dengê xwe nekin. Pêwîst e em ji "welêt" re xebatê bikin. Hînga ewê razî bibin ku em xebata siyasî dikin. Lê dema em ji bo welatê Bask û gelê Bask xebatê dikin ew tore dibin. Ew dibêjin, parçebûn na, lê ew bixwe jî me parçe dikin û em nikarin li hember jî derkevin. Çawa emê bi yan şoyenîstan re kar bikin? Ev rewş li cem we jî weha nîne? Li Kurdistan jî ev rewş weha ye. Kîjan rêxistina gelên serdest yê dewletên ku hûn parçe kirine dixwazin dewleteke Kurdan di rex dewleta wê de ava bibe? Qet bawer meke. Ew menfaetên dewletên xwe diparêzin. Pêwîst e em di siyasîyên xwe de ne weha saf bin. Pêwîst e çavekirî bin.

Pirs: Çend gotin li ser Otonomiyê li welatê Baskan?

Bersiv: Otonomiya îro tişteki ne rast e. Belkî ji bo çend kesan baş be, ji bo ku ew xwe zengîn bikin. Lê ne ji bo gel. Lê otonomiya îro ji bo dewleta Ispanî fêdeke mezin e. Ev otonomiya ku dane me xapînok e û me pê dixapînin. Eger em li ser otonomîke rast biaxivin tê gotin ku em ji hemî gelên bindest re wekhevî dixwazin. Ji bo Baskan, Katelalan, Galîsiyan û hwd. em otonomîke rast bi can û dil dixwazin. Lê ew wê yekê naxwazin. Ji ber ku otonomîke rast jî bo me rêça serxwebûnê ye. Ew ji me ra wê bibe dergahê azadiya gel û welatê me.

Dewleta Ispanî vê otonomiyê derewîndide me ji bo ku ya rastî di salên pêş me de nede me. Otonomiya îro weka derziya li hemberê tîffus de li meriv dixê. Lê ew bixwe jî bi vê yekê baş dizanin. Çawa em karin li ser otonomîke weha bi şewekî baş biaxivin eger ji bo her 120-150 kesî 1 polîs li welatê me amade bibe? Li

DÛMAHIYA RÛPEL 3

De werin em jî vê bikin. Em jî guh bidin huner û edebiyata xwe, pişt-girtî û alfkariya nivfskarên xwe bikin û edebiyateke kurdf ya nemir biafirînin.

DÛMAHIYA RÛPEL 11

anîn. Sifir ku li Erganf, Diyarbekir û Palo tê derxistin (32.000 ton), li navçeya Akra jî tê dftin. Krom li welatê Barzan û li Diyarbekrê ku ew li wira tê derxistin (270.000 ton di salê de) tê dftin. Resas li Keban, Elazig û Maku; zêr li Yergu û li Başûrê Kermanşahê; zîv li Kemahê, hene. Li Kerkûkê tê gotin ku bi xêra xweyê xam çêkirina sûdê kostîk û klor ewê mimkin bibe. Lê, dewlemen-diya mezintirîn a Kurdistanê petrol e. Petrola Kerkûkê ji hundurê welatê kurdf dipijiqe û pareke mezin ji produksyona Iraqê ava dike (83 milyon ton di 1970 de). Weka wê jî, petrol li Batmanê, li navçeya Siirtê û birên Karaçok li Bakurê Sûriyê hene. Gazê tabfî li navçeya Çamçamâlê, pîrr e û tê de kibrît tu neye.

Dûmahî heye

DÛMAHIYA RÛPEL 23

gotin:

- Baz mede, di cihê xwe de raweste!

Mêrik reva xwe domand. Kirf bigihfta serê kuçê, leşkeran lê teqandin. Mêrik li ser piştê li erdê ket. Ji her derê wî xwîne pjiqand.

DÛMAHIYA RÛPEL 27

qede. Ji bo hemî tiştî dibêje şerr e. Baş e, eger şerr qediya, ew xelk ewê hemî heqên xwe bixwaze û hikûmeta Îranê jî nikare hemî tiştan bigere wî û çêke. Sebebê şerrê din: leşker li hidûd (sînor) e. Piştî şerr ewê bizfvire. Weka ku di tarf-xê de derbas bûye, ewê ji bo xwe tiştan bixwazin. Xumeynî wan (leşker) jî bajaran dîr xistiye ku daxwaziya tiştêki nekin. Xumeynî bi xwe gotiye: "Heta ku Seddam hebe, em şerr dikin". Eger Xumeynî şerr bisekinine ewê ji gelê xwe re çî bêje?

DÛMAHIYA RÛPEL 31

Güney wê rojê nehiştin ko kesê girtîya ji keştîyê derkevin û herin kesê xwe yî girtî bibînin. Wê rojê Yilmaz Güney ji girtîxana Imrali rakirin, birin girtîxana Isparta. Çend miha li wir ma. Min wan nivf-sandinê ko amade kiri bû, jêra şiyand Isparta. Li wê girtîxanê senaryoya ÇÎYA qedand. Min ew senaryo û Yilmaz Güney nedît. Lê ew senaryo hat qedexekirin. Mefer nedan ko filma wê senaryoyê çêki.

Piştî çend miha min bihîst ko Yilmaz Güney ji Tirkî derket. Piştî min bihîst ko xelata zêrîn f CANNES sitand. Di payda jî min bihîst ko cihê xwe yî hêja vala, situwê gelê xwe di pay xwe de xwehr hişt û çû dilo-vanîya xwe. Ez bawerim ko navê Yilmaz Güney di nav Kurda de wê her bijî.

SAYFA 34'ÜN DEVAMI

Seyahat

-Residence in Koordistan, C.J.RICH, London, 1836

Din

-Le ZEND-AVESTA (3 cild), James DARMESTETER, Librairie d'Amérique et d'Orient, Paris, 1960

DÛMAHIYA RÛPEL 38

Almanya Naziyan, di dewra Hitler de, ji bo her 310 kesan 1 polîs hebû. Rewşa me ji wê dewrê jî xirabtir e. Otonomiyên weha kesf bihîstiye? Otonomî li vira nîne. Li vira welatekî îşgalkirî heye. Li beşê bakur jî, Mitterand naxwaze li ser tiştêki weha ji bo Baskan biaxive. Baskên li wira dixwazin ku berpirsiyarên xwe hilbijêrin, lê dewleta Fransa vê yekê qebûl nake.

